REVISTA ISTORICĂ

Anul XVI, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1930.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ŞI
NOTIŢE
PUBLICATE
DE
N. IORGA
cu concursul
mai multor specialişti

SUMARIUL:

N. Iorga: Note ateniene (comunicare la Academia Română).
Petre Sergescu: O istorie a chimiei.
Valeriu Papahagi: O scrisoare a lui Alexandru Mavrocordat către ambasadorul veneţian Lorenzo Soranzo.
Dimitrie Ionescu: Contribuţiuni la cunoaşterea legăturilor Bisericii româneşti cu Patriarhia de Alexandria. — II.
N. Iorga: O carte uitată despre România.
Dări de samă de *N. Iorga* şi *Radu Vulpe.*
Cronică de *N. Iorga.*

1930
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul 25 Lei.

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

— DARI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XVI-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1930.

Note ateniene

— comunicate la Academia Romînă (Novembre 1930) —

Recenta mea şedere în Atena n'a rămas fără oarecare foloase pentru amănuntele istoriei noastre.

Încep cu o descoperire întîmplătoare pe care mi s'a spus că a făcut-o şi colegul nostru părintele Nicolae Popescu:

Între obiectele aduse din Asia Mică de nenorociţii „schimbaţi" ai tratatului de la Lausanne, obiecte care sînt expuse într'o casă din Strada Academiei, acolo, la Atena, privirea mi-a fost atrasă de o splendidă legătură de argint suflată cu aur, cuprinzînd, în patru icoane, Buna Vestire, Naşterea Domnului, Răstignirea şi Învierea. Aveam înaintea maa, visibil, un lucru ardelenesc, de o artistică migală, aşa cum se făcea la Braşov şi la Sibiiu, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea [1].

Pe pagina albă de la început, cu slove mari, în care am recunoscut scrisoarea lui Vodă-Brîncoveanu, era această însemnare:

Lt. 1711, Martie 31 d., acest Tratavanghel *(sic)* au fost al lu Ianache Cluč. cel bătrăn, omul cel bun şi sluga cea bună şi dreaptă, care s'au petrecut într'ačastaşi zi, care era Sămbăta cea mare a Sf[i]ntelor Paşti.

Apoi:

Lt. 1712. S'au ferecat şi s'au înfrumuseţat a[cest] sf[ă]ntu Tratavanghel de Io Costandin BB. Voevod.

În socotelile lui Brîncoveanu apare nu odată acest Clucer Ianachi. Persoana lui nu e însemnată pentru istorie, dar e atît de însemnat pentru noi să pătrundem în intimitatea simţitoare a inimii strălucitului Domn fără noroc prin calificativele date ajutătorului său casnic: „omul cel bun", „sluga cea bună şi dreaptă"...

[1] V. Ἱερὰ κειμήλια ναῶν καὶ μονῶν τῶν ἀνταλλαξίμων, Atena 1930, no. 22 (p. 21).

www.dacoromanica.ro

Cartea, din a cării îmbrăcăminte ar trebui să avem o reproducere galvanoplastică, mai poartă şi cîteva rînduri greceşti care arată unde a ajuns ea prin acele regiuni depărtate, — după vînzarea la Constantinopol a lucrurilor sechestrate de la Domnul mazil:

Ἐρχόμενον τόδε τετραευαγγέλιον ἀπὸ Βλαχίαν εἰς τὰ αὐτόθι, ἐν Γγιονμισχανᾶ, καὶ ἠγοράσθη παρὰ Γάνος Ζαμάντη, καί, ἀποβιώσει τούτου, ἀπομένει τῷ χρησιμωτάτῳ κὺρ Κυπριανῷ, καὶ δῴη ὁ Θεὸς καλὴν εὐτυχείαν γράφης (?).

„Acest Tetravanghel din Vlahia [a ajuns] în aceste locuri, la Ghionmishanà, şi a fost cumpărată de Ganos Zamanti, şi la moartea lui rămîne prea-vrednicului chir Chiprian, şi să-i dea Dumnezeu noroc bun.“

* * *

Ni s'a oferit un splendid pergament cu pecete atîrnată în care iniţialele sînt cu litere de aur [1], prin care Mihai Racoviţă, Domn al Moldovei, hotărăşte faţă de Sfîntul Mormînt care sînt moşiile lăsate în sama Patriarhului şi care acelea ce rămîn supt administraţia locală, dînd în schimb însemnate privilegii de dări egumenilor ierosolimitani din Moldova. Patriarhiceşti vor fi deci numai lăcaşurile ieşene: Galata, Barnovschi, Sf. Sava, Cetăţuia şi Bîrnova, la care se adauge Sf. Gheorghe din Galaţi, iar Domnia reţine mănăstirile de la munte, Bistriţa, Pobrata şi Tazlăul, „de vreamia ca la mănăstirile ce sint la munte călugării greci s'au socotit că nu sint putincoşi a chivernisi“.

Mai importantă decît această orînduială e însă afirmaţia din proemiu că Domnii noştri au moştenit datoria vechilor Impăraţi bizantini: „lipsindu acei pravoslavnici Înpăraţi, carii era sprejinitori şi ağutîtori aciaştii sfintej cetîţi, acmù dară într'aciaste vreami cu vrearia dumnedzăiască corunindu-să luminaţi şi pravoslavnici Domni in ţara noastră a Moldovei, aşijdiarile şi mulţi

[1] D. G. G. Mironescu, preşedintele Consiliului de miniştri, l-a cumpărat şi l-a dăruit Academiei.

www.dacoromanica.ro

din cinstiţi boiari cu danii, cu bani şi cu multe fealiuri de lucruri au miluit“ [1]:

„Io Mihai Racoviţă Voevoda b[o]jiieiu m[i]l[o]stiiu g[o]sp[o]d[a]rŭ zemli moldavscoi facem ştirea cu ăcastî carte a nostră tuturor cui să cadia a şti: de vreamia ce sf[ă]ntul şi de viaţă dătîtoriul Mormîntul Domnului Nostru lui Is. Hs. iaste maica a tuturor sf[i]ntelor besearici, n'au vrut dar Dumnedzău cu altu mijloc să facă chivernisala sfintei Besiareaci fără căt cu milostenia pravoslavnicilor creştini, pentru că şi Sfinţii Apostoli strîngea milostenie şi încă prin multe cetîţi şi sate au aşedzat orînduită milostenie ca să margă la Sf[ăn]tul Sion, care şi sf[ă]ntul şi fericitul Pavăl o au numit blagoslovenie şi dup[ă] acieaia moşii şi strămoşii noştri şi toţi pravoslavnicii creştini, şi mai ales de aceştea prèfereciţi şi samodrăjiţi Înpăraţi şi luminaţi Domni şi cinstiţi boiari cu multe fialiuri de daruri şi cu xenodohii, adec[ă] case de priimirea streinilor, şi cu alte mari milostenii au cinstit şi au slujit aciaştii blagoslovitei Mitropolii care iaste maică tuturor Beseariciilor creştineşti, iar, în vreamile ceaste de apoi lipsindu acei pravoslavnici Înpăraţi carii era sprej[i]nitori şi ağuîtîtori aciaştii sfintei cetîţi, acmù dară într'aciaste vreami cu vrearia dumnedzăiască corunindu-să luminaţi şi pravoslavnici Domni în ţara noastră a Moldovei, aşijdiarile şi mulţi din cinstiţi boiari cu danii, cu bani şi cu multe fealiuri de lucruri au miluit şi cu mijlocul aciaştiia milosteniii *(sic)* pururea să înblăndzăscu acialea fără credinţă neamuri şi să biruescu vicleşugurile ereticilor şi să păzeaşte casa Dumnedzăului lui Iacov întreagă cu toatî plinirea ei, cum şi pănă acmù să află şi iaste cunoscutî în toată Besearecă *(sic)* lui Hs. Acmù dară de la o samă de vreamia, din zavistie diiavolului slăbind aciast pămănt din împlarea oştilor şi de alte, aşia şi'ntr'acesta chip şi mănăstirile carile sînt închinate la Sf[ă]ntul Mormînt au slăbit, căt să află la cumpănî, şi milostenie carea mergea din ţara noastră la Sf[ă]ntul Mormînt să lipsască, şi, aşea fiindu, miluit-au Dumnedzău de-a au venit aici sufleatiascu părintele nostru Prea-fericitul chirŭ Dosithei Patriarhul al sfintei cetîţi a Ierusalimului, şi aflându mănăstirile a Sf[ă]ntului Mormînt

[1] D. C. Karadja îmi semnalează că pe un act de donaţie internă Vasile Lupu iscăleşte cu cerneală de purpură.

www.dacoromanica.ro

întru mare neputință, pentru căci și căte bucate și lucruri č-au avut să aflî în datorie ca aceaia căt nu-i în putință să să chivernisascî, și iarăși căte mănăstiri să aflî neîndatorite, încă să lipsescu de bucatiale lor, pentru căci au vândut din bucate č-au avut și au dat în nevoile ț[ă]rîi, vrut-au dar Sf[i]nția Sa ca să le așeadză și să le îndreaptedză după putință aceastea sfinte mănăstiri a Sf[ă]ntului Mormînt, iară pentru mănăstirile ce sintu la muntea: Bistrița, Pobrata și Tazlăul, carile să aflî lucrurile č-au avut și dobitoaceale lor mai multe decăt căndu s'au închinat la Sf[i]nția Sa Patriiarhul, și, plătindu datoriile și nevoile carile au avut, după aceaia iar le-au lăsat Sfinția Sa întru stăpînirea noastră, precum au fost și mai nainte, de vreamia că la mănăstirile ce sint la munte călugării greci s'au socotit că nu sint putinčoși a chivernisi, iară acialea 5 mănăstiri carile sint aici în Iaș și S-tăi Gheorghie la Galați le-au poprit Sfinția Sa Patriiarhul ca să să afle supt stăpănirea Sf[ă]ntului Mormînt precum au fost și mai innainte vreamea, adecă Galata, Barnovschii, S-tăi Sava, Cetîțuia, Bîrnova și S-tăi Gheorghie la Galați, carele, măcar că datorie nu au, iar încăș în mare lipsă să află, de vreame ce ș'au vândut bucateale și au dat la nevoile ț[ă]rîi și a vreamilor carile sint adeverite întru toț, pentru aceaia rugându-ni-să noaî ca să păzim cinstea care au avut strămoșii noștri cătră Sf[ă]ntul Mormînt și să aflîm mijloc ca să lea îndreptîm și să le aședzăm, socotit-am daar că pofta Prea-fericitului părintelui nostru Sfinții Sale Patriarhului iaste cu calea și cu bună socoteală, așa și boiarii carii sint la țarî mazili, aședzat-am și am adeverit într'acesta chip pentru aciaste șasea m[ă]n[ă]stiri carile s'au ales la Sf[ă]ntul Mormînt, Domniia nicea odată bani în datorie să nu ceaia de la egumeni, nici mulți, nici puțini, măcar la cea nevoia ari veni pămîntul nostru, și mănăstirile aceastea și egumenii aceastor șasea m[ă]n[ă]stiri să aibă pacea. A doa, de vreame ce m[ă]n[ă]stirile acmù sintu în mare slăbiciunia și, înnoindu-le Sfinția Sa și aducăndu-le la oarece aședzarea, să nu aibî a da mai multî darea la Visterie atuncea fără căt s'au aședzat acmù: 40 ug. Galata într'un an, 40 ug. Barnovschi într'un an, șasea ug. S-tăi Sava într'un an, 16 ug. Cetîțuia înt'un an, 8 ug. Bîrnovschi într'un an, 12 ug. S-tăi Gheorghe ot Galați într'un an. Și ačas[ta] să fie pentru ca, de s'ar și maț

www.dacoromanica.ro

înmulți venitul mănăstirilor, și bucatiale lor să nu aibî a lua mai mult la Visterie fără cât precum sint aședzate, că, luîndu-să mai mult, va aducea mare pagubă Sf[ă]ntului Mormînt, și spre noi și spre episcopi și spre boiarii noștri greu păcat, numai venitul č-ar fi să margă la Sf[ă]ntul Mormîntu pentru cinste ț[ă]rîi noastrea și pentru veačnicî pomianirea a noastră și a părinților și a moșilor și a strămoșilor noștri. A treia, pentru iarăș pomeanitiale mănăstiri și pentru oamianii carii sint vecini a sf[i]ntialor mănăstiri, să aibî pururea, fiindu vecini ori într'un sat ori î multe sate a fiiașteacarea mănăstiria de aciaste: 56 de oamiani Galata, 41 oamiani Cetîțuia și și cu Hlincea, 9 oamiani Bîrnova, 43 oamiani Barnovschii la Șipote, 18 oamiani tij Barnovschii la Volcineț, 77 oamiani tij Barnovschii la Toporăuți, 3 oamiani a lui S-tăi Gheorghie la Galaț, 9 oamiani S-tii Sava. Aflat-am și pentru ciaste cu calea și cu bună socoteală aceaști oameni acestor pomenite 6 m[ă]n[ă]stiri să dea Visterii de om căte doi galbeni și gium[ă]tate într'un an; însă acești bani să-i dea de patru ori pe čferturi, și m[ă]n[ă]stirile iară să dia pe čferturi. Așijdeari, aciaste sfinte m[ă]n[ă]stiri avăndu cățva vecini fugiț prin multe locuri, deci, căndu vor veni vrea unii de aceaia, să aibă egumenii a-i aducea la Visterie și să lea ia pecetluituri și după aceaia să să aședzea la satiale lor și să aibă a da și aceia ca și ceaialalți oamiani căte 2 ug. pol de om într'un an, și, osebi de aciaste, începăndu unii a face rău običai de lua gorștină de oi de la aceaste sfinte m[ă]n[ă]stiri a Sf[ă]ntului Mormînt, de care de acmù înnainte nici într'un chip ačasta să nu mai fiia, ce să fie bucatiale m[ă]n[ă]stirilor în pace de gorștenă, precum arată cinstite cărți a luminați și a răpăosați Domni č-au fost înainte de noi.

Și iarăși încă aceaste sfinte m[ă]n[ă]stiri carea sintu pomenite mai sus să aibî a lua de la aciași pomeniți oamiani a m[ă]n[ă]stirilor fără de nicio înprotivirea deseatin[ă] de stupi și gorștin[ă] de mascuri și gorștinî de oi. Așijdearile iarăș într'aciaste pomenite sate a sfintialor mănăstiri nicea un fial de globnici sau gudecători să nu întrea, nici vornici, nicea părcălabi, nicea solari, nici alți oamiani domnești, nici boiarești, și nici să-i gudiacea, nice să-i globască, fără numai egumenii lor să le fie cercători și gudecători, să cearce pre cei vinovați, osebit de să va întîmpla vre o greșală mare, cum de moarte

www.dacoromanica.ro

de om sau de furtişag, care să cuvine a să căota cu Divanul domnesc, precum iarăş aratî cărţile acialor mai nainte Domni. Aşijdiare iarăşi dintr' aceastea pomenite sate cai de olac sau podvodzi sau solîrie sau alte angherii č-ar fi pre alţii în ţ[a]rî, nimea să n'aibî a lua nici a supăra, ca să fie satile m[ă]n[ă]stirilor în paci de toate de aciaste. Pentru aceastia pentru toate adevearim dară şi făgăduim cu toatî socoteală şi sfatul Mitropoliei ţ[ă]rîi şi a episcopilor şi a tuturor boiarilor, preacum s'au pomenit mai sus, precum mănăstirile a Sf[ă]ntului Mormînt, aceaste căte s'au scris într'al nostru uric numai atîta să aibî a da, şi m[ă]n[ă]stirile şi oamianii a m[ă]n[ă]stirilor, iară nu mai multu decăt oamianii m[ă]n[ă]st[i]riaşti, căte 2 ug. pol de om într'un an, şi de înprumutarea şi de gorştină şi de deseatini să fie pururea de toate în paci, şi nicea odatî în viaci altă dare să nu aibă, nicea mai mult, nici mai puţin, şi toate giudecăţile oamianilor m[ă]n[ă]stireşti să fie de la egumiani, iar altu nimea să nu să amestecea, nici vornici, nici părcălabi, nicea podvodari, nici cai de olac, nici solari, de aceaste de toate să fiia în toate vreamile în pacea. Socotit-am dară Domniia Mea şi adevearim cu aciast uric al nostru să fiia cu mare întîrîtură şi neclătit de acmù şi până în viaci. Aşijdiar[e] şi alţi Domni carii ar fi în urma noastră să n'aibî a strica, nici să aflea pricinî pentru nescai tîmplări a vreamilor să clătească a nostră socoteală sau să o leapedia, ca să nu să strice iarăş m[ă]n[ă]stîrile a Sf[ă]ntului Mormînt, şi va veni pre urmî ruşine şi păcat şi blăstîm în pămîntul nostru, căci şi noi ačastî datî în multî greutate şi datorii ne aflîm. Iară încăşi pentru chivernisala sfintialor m[ă]n[ă]st[i]ri aşa am legat, iară carea Domnu ari vrea să leapedia sau să clătească ori multu ori puţinu şi iară carii ari sfătui ca să să leapedea sau să clătescî, ca nişte vrîjmaşi a Sf[ă]ntului Mormînt şi întru tot necreştini şi fără frica lui Dumnedzău, să fiia neiartaţi şi afurisiţi de Tatîl şi de Fiiul şi de D[u]hul Sf[ă]ntu şi blăstămat de 318 purtîtori de D[u]mnedzău parinţi č-au fost în Nichèa, şi îngerul lui Dumnedzău să-i goniască pe unii ca aceaia în toate dzilele viaţii lor, şi tot prilejul lor să fie arsu în foc, şi în cea mai de săvărşit să fie anathema şi trupeaşte şi sufleatiaşte, şi partea lor să fiia cu aceaia č-au răstignit pre Domnul nostru Is. Hs. în veačnică muncă, amin.

Io Mihai Racoviţă Voivod.

www.dacoromanica.ro

Ѣ на стѡлнѣмъ градѣ ѕ Іасѡѯ, влтѡ ѧѕсгї, мсца сеп. вї дн. † Писал ’Ѡѳинтїє.“

Pecete atîrnată cu inscripţia: Ис Мнѯаил Раковиц Воєвѡд вжію мастію гспдрь землеи мѡлдавиі, cu bourul încoronat, spada şi buzduganul şi inscripţia: 1703.

Acest hrisov face parte dintr'un şir de asemenea orînduieli, care încep la 1686, supt Constantin Cantemir, şi urmează pănă la actul din 1752 al fiului lui Mihai Racoviţă, Constantin[1]. Şi anume textul e că în actul lui Antioh-Vodă Cantemir.

* * *

Între materialele artistice şi epigrafice care se conservă în templul lui Teseu am găsit o piatră acoperită cu o scrisoare care nu putea fi decît dintr'o epocă foarte nouă.

Ea are următorul cuprins, care înfăţişează pe un Mitropolit de Durostor, de Silistra, trecut apoi la Atena:

Ἡ δὲ Μητρόπολις διὰ σπουδῆς κὲ *(sic)*... κοσμῆται καὶ δαπάνης τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου Μητροπολίτου πρώην Δρύστρας... τὸ γε νῦν ἔχον Ἀθηνῶν ποιμένος τε καὶ προστάτου κ[υρίο]υ κ[υρίο]υ Βαρθολομαίου μνήμης αὐτοῦ ἕνεκεν ἀθανάτου, 1767.

(Iar Mitropolia s'a împodobit cu osteneala şi cheltuiala preasfinţitului şi de Dumnezeu păzitului Mitropolit mai înainte al Dristrei, iar acum păstor şi căpetenie al Atenei, domnul domn Vartolomeiu, pentru amintirea lui nemuritoare; 1767).

Dacă nu mă înşel, acest Vartolomeiu e pomenit într'o călătorie franceză din secolul a XVIII-lea pe care am pomenit-o cîndva în chiar aceste „Memorii“ ca fiind de origine Romîn din Pind.

* * *

În Muzeul Societăţii de arheologie şi istorie se păstrează o serie de portrete ale Domnilor fanarioţi. Pe lîngă o formă care-mi pare deosebită a portretului gravat al lui Nicolae Mavrocordat, pe lîngă un Constantin Mavrocordat presintat în două feluri (unul cu inscripţia: „Regificos fastus Musarum vincit amore“), avem

[1] Codrescu, *Uricariul*, II, pp. 92-123 (după originalele la Sf. Sava; v. prefaţa la vol. VII). Cf. şi VII, p. 121 (pentru Galata).

www.dacoromanica.ro

pe un Constantin Ipsilanti, cu icoana Justiției, mărunță, în colț, iar alt Constantin Ipsilanti după originalul care era la Chișinău, un Costachi Moruzi, un Alexandru Suțu și un Alexandru Moruzi, un Alexandru Hangerlì[1]. Între amintirile Ipsilanților e un mic portret al Văcărească care a fost mama șefului revoluționar din 1821. Un foarte frumos chip al lui Lambru Photiades a fost dat de el însuși elevului său Ghenadie. Două portrete ale lui Ignatie, episcop de Arta, devenit, la începutul secolului, supt ocupația rusească, Mitropolit la București, merită să fie și ele semnalate: unul a fost reprodus în amănunțitul catalog tipărit.

O foarte plăcută surprindere a fost pentru mine să găsesc între frumoasele schițe în colori ale pictorului cefalonit Pizzamano (1757-1825), care a învățat la Paris și a petrecut la Petersburg, la Chișinău și la Constantinopol, două desemnuri deosebit de elegante care ne privesc: unul înfățișează pe un beizadea fanariot („costume di beizadè"), iar altul, cel mai însemnat, femei dintr'una din aceste dinastii pe la 1810, o Doamnă, o domniță și o copilă, cu această notă în creion: „Domna o principessa, Domnizza o principessina, corizzàchi, giovinetta".

* * *

Neașteptat de mult mi-a dat Biblioteca Națională.

Un singur manuscript românesc (no. 1799 din catalog[2]). Frumos scris, cu litere inițiale roșii, el cuprinde slujba bisericească, „osmoglasnicul", cu „stihuri ale lui Anatolie", „stihuri după alfavita la Greci". O notiță în aceiași cerneală roșie arată cui îi e datorită lucrarea: „Scris popa Theo[dor], Sf. Gheorghe cel Vechiu" (p. 88). La sfîrșit, o altă însemnare arată epoca: „Să să știe că acest Ozmoglaznic iaste al mieu, Marcul, și cine s'ar ispiti să-l fure să fie blestemat de 3 și 18 *(sic)* sfinți părinți, leat 7276 (ѯѕсѡѧ; *sic)*: Avgust în 30, ploae multă".

Între cele grecești, o Σύνοψις φυσιολογική, scrisă de Ioan Adami, din Arvanitochori probabil, trăind la Sibiiu, în 1709 (Σύνοψις φυσιολογική... Ἐν δὲ τῷ τέλει προσεχέθησα καὶ τινὰ περὶ ζῴων καὶ

[1] Apar în N. Iorga, *Albumul Domnilor romîni.*

[2] Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἰ. Σακκελιῶνος καὶ Ἀλκιβιάδου Ἰ. Σακκελιῶνος, Atena, 1892.

www.dacoromanica.ro

Doamnă și domniță, servite de o copilă de casă.
De Pizzamano.

www.dacoromanica.ro

φυτῶν, ὀλίγα καὶ περὶ γεωγραφίας ἐκ διαφόρων βιβλίων συλλεχθέντα λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν, ἐν Συμπινίῳ, ἔτει 1709, μηνὶ Μαΐῳ 9. Συνεγράψατο ὁ ἐλάχιστος Ἰωάννης Ἀδάμη ἐξ Ἄρβαν). La capăt versuri latine, care lămuresc scopul.

Un caiet de student (no. 1184) la vestitul dascăl Manase Eliad, despre care se spune că era din Melenic, urmează cronologic (Προγυμνάσματα: Βουκουρέστῃ, 1766, Μαΐου 1, παρὰ τῷ σοφολογιωτάτῳ διδασκάλῳ Μανασσῇ). Inceputul la retorică (προοίμιον εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην) e din 9 Decembre 1762. La 1763 se isprăveşte unul din cursurile profesorului (Ἡ παράδοσις εἴληφε τέλος κατὰ τῷ *(sic)* ᾳψξγ'τῳ, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ζ'τῃ, ἡ δὲ δ'τῃ, ᾳψξ'τῳ, τῇ λ'τῃ Μαΐου). Şcolarul era din Cîmpulung (ᾳψξ'τῳ, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον, τῇ δ'τῃ, ἐν Κουμπουλουγκίῳ). Se afirmă proprietatea în 1766 a lui Manase însuşi (Βουκουρέστιον, ἐκ τῶν τοῦ Μανασσῇ Ἡλίᾳ τοῦ ἐκ Μελενίκου, ᾳψξ'τῳ, Μαΐου ις'τῃ), dar o notiţă din Februar 1755 pomeneşte de „cutremurul cel foarte mare“ (1755, Φρεβουαρίου *(sic)* 21, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἔγινε σισμῶς *(sic)* μεγαλότατος εἰς ὥρας τῆς ἡμέρας 7, καὶ ὁ Θεὸς νὰ εἶναι εἴλεως εἰς ἐμὰς τοὺς ἁμαρτολοὺς).

Se ceteşte şi această notiţă din 1766, care dă numele lui Neofit eclesiarhul Căluţ, stînd la Cîmpulung şi Bucureşti, ca scriitor: Ἐν Κουμπουλουγγίῳ τῆς Βλαχίας γέγραπται: τετέλεσται δὲ ἡ τῆς παρούσης ῥητορικῆς παράδοσις τὸ ᾳψξ', κατὰ μῆνα Ὀκτόβριον, τῇ ἡ, ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας, ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς αὐτῆς. Νεόφυτος ἱερομόναχος ἐκκλησιάρχης Καλούτζης [1].

Un alt manuscris din 1767 cuprinde un Epistolariu al lui Teofil Coridaleu, scris la Patmos, de „un Teodor din Vlahia“, care făcea studii acolo (Τὸ παρὸν Ἐπιστολάριον διορθώθη παρ' ἐμοῦ Θεοδώρου τοῦ ἐκ Βλαχίας ἐν τῇ κατὰ Πάτμον σχολῇ σπουδάζοντος, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν δεξάσθων εὐγνομόνως οἱ ἐντυγχάνοντες, προστιθέναι κἀκεῖνοι τὸ σφίσιν εὑρεθέν, μὴ ἀπαξιοῦντες, μεμνημένοι τοῦ ποιήσαντο[ς]).

Apoi încă unul (1752) cuprinde cartea aceluiaşi „Despre suflet“, copiată tot de călugărul Neofit Căluţ (Καλοῦτζη), ajuns eclesiarh tocmai la Citera, dar trăind la Bucureşti pentru studii, în 1767 (Γέγραπται μὲν ἡ περὶ ψυχῆς πραγματεία ἐν ἔτει σωτηρίῳ

[1] E şi o notă din 1736 la scrisoarea lui Evghenie Bulgaris către fostul Patriarh de Constantinopol, Chiril (p. 60 şi urm.).

www.dacoromanica.ro

ᾳψξζ', κατὰ τὴν κε'την τοῦ Μαΐου, διὰ χειρὸς ἐμοῦ Νεοφύτου ἱερομονάχον Καλούτζη, ἐκκλησιάρχου τῆς ἐπισκοπῆς Κυθήρων, ἐν Βουκουρεστίῳ, ᾳψξζ' (1767). Mai departe: Ἐπαιρεώθη *(sic)* δὲ ἡ Περὶ ψυχῆς πραγματεία μαθήσει ἐν ἔτει σωτηρίῳ ᾳψξζ', κατὰ τὴν κε'ην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς. La urmă: κατὰ τὸν κη'την τοῦ Σεπτεμβρίου.

La 1781 a fost scris ms. 11848 care cuprinde recomandările către fiul său ale Păharnicului muntean Mihail Fotinò din Chios, „fruntaș al filosofilor Bisericii celei Mari" (Παραινέσεις ἄρχοντός τινος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ μεγάλου Παχαρνίκου Βλαχίας Μιχαὴλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χίου, συντεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθεῖσαι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Aiurea: Παραινέσεις τινὸς ἄρχοντος ἐκ Χίου συντεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθεῖσα, πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐν Βουκορέστι, 1781, Μαρτίου 20); pe paginile 34 verso și următoarele e un Panegiric al lui Chesarie de Rîmnic (Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Ῥιμνίκου Καισάριον; pp. 34 v-o — 39). Urmează un Epistolariu, un catalog de cărți și pagini în ruseşte.

Tot acest manuscris va trebui tipărit, fiindcă Mihai Fotinò nu e altul decît legistul căruia la 1765 Ştefan-Vodă Racoviță îi comandă Codul său [1].

O carte de medicină (no. 1503) e dedicată în 1806 beizadelei Dimitrie Moruzi.

În ms. 1366 o scrisoare din Varşovia, 21 Februar 1821, e adresată de Sebastiano Ciampi secretarului fanariot Kodrikas.

II.

In Museul Bizantin din Atena e expus acest privilegiu al lui Vodă Mavrogheni pentru fundația sa, Zoodochos Pighi din margenea Bucureștilor [2].

„Io Nicolae Petru Mavrogheni Vvd. i g[o]sp[o]d[a]r zemli vlah[i]scoe. Fiindcă din mica noastră vărstă am avut deosebită răvnă de a luoa și a drege și a înfrumusețea ori pe unde ne-au învrednicit Dumnezeu cu orice dregătorie, după cum ne adeverează cuvântul cele ce în faptă să văd mai pe la toate ostroavile Mării Albe, miluindu-ne acum Domnul Dumnezeu cu Domniia aceștii de Dumnezeu păzită creștinească obläduire a Țării-

[1] V. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, II, p. 444. Manuscrisele se păstrează la Academia Romînă (n-le 20, 21, 122, 131).

[2] Mi s'a spus că și d. Demostene Russo a luat cunoștință de dinsul.

www.dacoromanica.ro

Rumînești, nu ne-am lipit inima de bogății, nici ne-am socotti ca niște năimiți și trecători, ci tocmai ca un stăpânitor adevărat și părinte obștii și cu grijă pentru cele de folos și cu osârdie spre cele de înfrumusețare și de podoaba politi. Pentru aceia, nesocotind greotatea cheltuelilor Domnii, la însuș anul cel d'întâiu îndată ne-am apucat de am preaînnoit Curtea domnească cea de jos, neputând suferi să vedem un Scaun vechiu al Domnii năpustit și părăsit și dărăpănat, stând în mijlocul politii o vedere jalnică, ca un semnu urât al pustirii, și am înfrumusețat-o și pă din afară, și pe din lăuntru, după cum să vede, și încă, dorind a o răcori și cu apa din fântâni necontenite curgătoare, tot într'acest an am pus toată silința cu cheltuiala însuși din punga Domnii Mele de am adus apă de la izvoarăle ot [Cr]ețulești, și am făcut cea mai întâiu fântână afară pe drumul cel veichi la Pod[ul] Mogoșoai; care fiind afierosită supt ocrotirea Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Marii și alcătuindu-o ca o maică a tuturor celorlalte fântâni din năuntru din politie, s'au cinstit cu numele Izvoritoarei de tămăduiri fântâni. Pentru aceia, răscumpărând cu a noastră cheltuială tot locul coprinsului după înprejur, adecă stânj. doaî sute în lungu și doaî sute în lat de la mănăstirea Sfântului Savvii, după cum însuș zapisul adeverează, am zidit de-asupra foișor foarte frumos, după cum să vede de toți, am sădit și grădină, am făcut și namestii păn prejur și, văzând discoliia lucrătorilor de măciniș, pentru înghețatul Dâmboviții iarna, și lipsa ce să pricinuește de pâine, am făcut și trei mori de vânt. Încă am orânduit și obor de vite i de vânzare de bucate, afară din curte, Lunea și Joia, de 3 ori în săptămână, iarăș pentru înleznirea lăcuitorilor, fiind locul mai nalt și mai uscat, de nu să face tină, din care să pricinuește trudă și necaz creștinilor ce vin la acest târg cu bucate i cu cherestele, și mai vârtos având și îndestularea de ape, atât pentru oameni, cât și pentru dobitoace, și toată altă lesnire și țăranilor și târgoveților. Unde cu ajutorul lui Dumnezeu am zidit și biserică de piiatră întru cinstea și prăznuirea Sfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Marii, spre a avea părlej de a năzui și a să închina cei cucernici și cu evlavie, și de aici intrând în politiia București (deosebit de împărtășirea apei ce am făcut și dumnealor cinstiților și credincioșilor Domnii Mele) pe la toate locurile cele trebuincioase și depărtate, am făcut fântâni den

www.dacoromanica.ro

temelie și le-am dat apă den destul pentru lesnirea norodului și, aducând și în domneasca Curte și pă sus și pă jos, am răcorit-o cu îndestulare de izvoare, întinzându-ne cu adunarea norodului păn spre Podul Târgului de afară. Deci pentru a să putea ținea aceste fântâni toate nestrămutate, nestricate, și apa de a curge necontenit, am socotit Domniia Mea, din preună cu Preasfinția Sa părintele Mitropolit i cu iubitorii de Dumnezeu părinți episcopi și cu toți dumnealor veliți boeri, de i-am orânduit un erat făr de paguba Cămării, a Visterii și făr de greutatea țării sau cea mai mică supărare a cuivaș, după cum prin deosebit hrisov să arată. Din care am orânduit întâiu suiulgiului celui mare și celorlalți suiulgii le-aam făcut deosebit hrisov, și igumenului ce este la acea mai sus numită sfântă biserică a Izvorului Tămăduirilor pă lună tl. 20 și trei scutelnici, și păzitoriu de case i de hazneaeo și de cișmeaoa de acolò, pă lună tl. 5, și, de va mai prisosi, cu încet încet să să facă și zidirea duprin prejur, afierosind la numita sfântă biserică venitul vămii oborului celui mai sus numit i adetul pământului i vânzarea vinului i venitul morilor i al grădinii împreună cu scutelnici, atât pentru grădină, cât și pentru fântână, ca să fie nestrămutate acareturi și venituri neclintite ale aceștii sfântei biserici de la numita cișmea. Și orânduim ca toate acestea să fie supt puterea de grijă a iubitorului de Dumnezeu Sfințiia Sa părintele episcopul Rămneculuí chir Filaret, ca unul ce l-am cunoscut mai cu osârdie spre cele de folos și de împodobirea politii. Însă orânduitul igumen de la numita biserică al Izvorului Tămăduirilor să aibă datorie să boteze copii și să cunune casnici făr de nicio plată, fiindcă acestea poruncește Dumnezeu să să săvârșască de preoți făr de plată, precum însuș Hs. au zis ucenicilor săi: în dar ați luat, în dar să dați, făr de numai să priimească de la botez și de la cununii câte o pâine pentru osteneala sa și să să mulțămească cu leafa ce cu îndestulare i-am orânduit Domniia Mea a lua pe tot anul, cum mai sus arată. Care această sfântă biserică a Izvorului Tămăduirilor cu toate acareturile cișmelei de la numita biserieă, ca o zidire a noastră, o afierosim și o închinăm la sfânta și dumnezeiasca mănăstire ce să numește Ecatontepileani de la ostrovul Paru, la care se cinstește și să prăznuește Adormirea Preasfintei stăpânii noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Marii, ce este zidită de sfânta și prevoslavnică Împărăteasa Eleni,

www.dacoromanica.ro

unde au binevoit Dumnezeu și au arătat prin visu sfintei Împărătesei Eleni lemnul prea-cinstitei și de viiață făcătoarei sfintei cruci a Domnului Dumnezeului și Mântuitorului nostru Is. Hs. la Erusalim. Pentru care ăcastă minune ce au arătat Dumnezeu ni să cade tuturor creștinilor de obște a avea dragoste și evlavie la acest sfânt lăcaș, care au învrednicit neamul creștinesc a căștiga arma cea nebiruitoare înpotriva diiavolului, semnul cel sfânt al pravoslavii și al legii noastre. Deci poftim și pe cei după vreme frați Domni ce-i va milui Dumnezeu cu Domniia aceștii creștinești țări să binevoiască a adăoga, a spori și a ocroti acestea ca unele ce s'au găsit făcute, săvârșite și puse în faptă și orânduiala lor, și după cum noi ne-am trudit și le-am făcut acestea din nou, așa și Frățiele Lor cu dragoste să păzească cele ce găsescu făcute, spre a să urma și a sta în starea lor, fiind de folosul obștii ca să fie înpreună înpărtășiți la pomenire, după cuvântul sfintei Evanghelii, care zice: Și pe cel d'întâiu miluește și pe cel din urmă te miluește, de vreme ce viiața omului în lumea ăcasta nu este statornică, ci vremelnică, și trecătoare; și toate celelalte desfătări ale lumii sânt deșarte și zădarnice, iar acei ce faceri de bine săvârșesc spre folosul de obște și al săracilor, spre podoabă de politii și întru slava lui Dumnezeu, mai vârtos Domnii ce i-au învrednicit Dumnezeu la stăpânire de țări și de noroade, aceștiia au mai de săvârșit răsplătire și de Dumnezeu este priimită osteneala lor, precum și după petrecaniia lor le rămân nume nemuritoare și pomenire veșnică, și li să adaogă nemurirea pomenirii ca unor Domni doritori de norod ce li să încredințează de la Dumnezeu și de o politie creștinească ca ăcasta, care este ca un liman de năzuirea tuturor streinilor. Și am întărit hrisovul acesta cu însuș credința Domnii Mele Ioan Nicolae Petru Mavrogheni Voevod și cu credința prea-iubiților Domnii Mele beizadele Costandin Voevod, Petre Voevod, Iosif Voevod, și cu tot sfatul cinstiților și credincoșilor boerilor celor mari a Divanului Domnii Mele: pan Dimitrache Ghica Vel Ban, pan Manolache Brâncoveanul Vel Vorc. de Țara-de-sus, pan Ianache Văcărescul Vel Vist., pan Manolache Crețulescul Vel Vornic de Țara-de-jos, pan Nicolae Filipescul Vel Logt. de Țara-de-sus, pan Costachi Ghica Vel Logt. de Țara-de-jos, pan Nicolaie Mavrogheni Vel Spătr., pan Costandin Filipescul Vel Postelnic, pan Radu Golescul Vel Clucer, pan

www.dacoromanica.ro

Theodorache Tufeanul Vel Paharnic, pan Alexandru Văcărescul Vel Stolc., pan Nicolache Vel Comis, pan Mateiu Cantacozinò Vel Sluğr., pan Anton Vel Pitr., şi ispravnic pan Nicolae Filipescul Vel Logt, scriindu-să hrisovul acesta la anul al doilea din întăia Domnie a Domnii Mele, aici, în oraş Domnii Mele Bucureşti, la anii de la Zidirea Lumii 7296, iar de la Naşterea Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Is. Hs. 1787, în Logofeţiia Divanului domnesc, de Grigorie Clinceanul, logofeţelul za Divan; care hrisov poruncim dumitale Vel Logofete de Ţara-de-sus, să pui să să treacă în condica Divanului după obiceiu.

Monograma, semnătura şi pecetea sexagonală, fără arme.

N. Iorga.

O istorie a chimiei[1].

D-na H. Metzger e o cunoscătoare adîncă a evoluţiei chimiei în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea. In această privinţă, marea d-sale lucrare *Les doctrines chimiques en France du début du XVII-e siècle à la fin du XVIII-e siècle*, din care a apărut vol. I (Les Presses Universitaires), e o mină bogată de informaţii pentru specialiştii de istoria ştiinţii. Volumul pe care-l analisăm acum are un alt caracter. Cerut de d. Cavaignac pentru colecţia *Histoire du Monde* pe care o publică la E. de Boccard, volumul *La chimie* e oarecum un îndreptar la îndemîna oricărui om cult. Spaţiul reservat de direcţia colecţiunii a impus un plan cam strîmt lucrării. In imposibilitatea de a da o egală desvoltare tuturor faselor evoluţiei chimiei, autoarea s'a aplicat mai ales la presintarea teoriilor filosofice în chimie, lăsînd mai în resumat înşirarea descoperirilor de fapte şi a înrîuririlor lor reciproce. De aceia, volumul, care are 151 de pagini, consacră o primă secţiune (108 pagini) descrierii teoriilor chimice din veacul al XVII-lea până la Lavoisier. A doua secţiune (43 pagini) cuprinde toată admirabila desvoltare a chimiei moderne. Chimia organică, descoperitoare a mii de corpuri noui, fundamentală în sistemul ştiinţific întreg de azi, stăpînitoarea aplicaţiilor practice, are un capitol de 12 pagini.

Cetirea cărţii d-nei Metzger e folositoare pentru oricine vrea

[1] H. Metzger, *La chimie* (Histoire du Monde, sous la direction de M. E. Cavaignac, tome XIII, IV-e partie). Éditeur E. de Boccard, 1930.

www.dacoromanica.ro

să-şi dea sama de sforţările continue şi eroice ale generaţiilor succesive de învăţaţi pentru a smulge, fărîmă cu fărîmă, tainele constituţiei Universului. Cea d'intăiu ideie generală care se desprinde din cunoaşterea evoluţiei chimiei e reabilitarea alchimiştilor. Au fost atît de des acusaţi de aviditate pentru că voiau să creeze aur! In realitate, visul lor era o consecinţă a întregii ideologii ştiinţifice a timpului: se credea în transmutabilitatea elementelor, şi alhimiştii munciau fără preget, de multe ori în sărăcie, ca să descopere legile acestei transmutări. Spre a obţinea ajutoare de la bogătaşi pentru continuarea cercetărilor, ei li promiteau că vor putea crea aur, dacă ar fi în posesia legii căutate. In fond, cercetarea alhimiştilor era tot atît de desinteresată ca şi a celorlalţi învăţaţi şi era, fără îndoială, demnă de roade mai bune. Din nenorocire, ideia de la care plecau ca de la un postulat conform cu natura, ideia transmutării elementelor, era falsă. Şi iată cum un principiu metafisic greşit a oprit sute de ani înaintarea ştiinţii şi a irosit talente şi energii admirabile.

O altă greutate în evoluţia chimiei a fost lipsa de notaţii potrivite. Fiecare învăţat da nume din imaginaţia sa corpurilor pe care le obţinea. Şi, astfel, nu se putea face o trecere de la activitatea unuia la a altuia. Dar ştiinţa nu poate înainta decît prin munca colectivă. E drept că Academiile ştiinţifice, creaţie a veacului al XVII-lea, au avut scopul de a coordona lucrările savanţilor asupra unor subiecte determinate. D-na Metzger ni dă (pp. 43-46) un tablou al activităţii de la începutul Academiei din Paris. Totuşi, tendinţile individualiste ale învăţaţilor au mers şi mai departe, aşa încît la sfîrşitul veacului al XVIII-lea oxigenul era numit de unii *aier de joc*, de alţii *aier pur*, iar alţii îl numiau *aier deflogisticat* (p. 87). Se credea că numirile corespund la corpuri deosebite. Era deci aproape imposibil de înglobat toate cercetările în vre-o sinteză. Cu atît mai minunată apare închegarea chimiei moderne. Iar unul din meritele de frunte ale lui Lavoisier e şi coordonarea descoperirilor anterioare.

O a treia ideie generală care se degajează luminos din expunerea d-nei Metzger e confirmarea următoarei legi în evoluţia ştiinţii: toată ştiinţa formează un bloc solidar; desvoltarea unei ramuri se înrîureşte reciproc cu toate celelalte; une ori contingentele naţionale sau politice au rol decisiv în determinarea

www.dacoromanica.ro

evoluției științii. Iată cîteva exemple: multă vreme, întreaga chimie era stăpînită de misticismul celor „trei principii", din care se compun toate corpurile, susținut de școala lui Paracelsiu. De îndată ce Descartes a introdus *în fisică* o explicare mecanică, teoria precedentă a fost distrusă și în chimie. Învățații francesi și englesi au admis explicarea mecanică (p. 22). In Germania însă (contingențe naționale) a supraviețuit teoria celor trei principii, modificată de Beccher.

Alt exemplu: elementul fundamental, care a preocupat pe chimiști în toate timpurile, a fost focul. Este flacăra și lumina un element material sau imaterial? Boyle a conchis că lumina e formată din particule (p. 36) care se introduc în metale pentru a da naștere la combinațiile chimice. Acest punct de vedere a găsit aderenți, mai cu samă în urma teoriei fisice a emisiunii luminii, pe care a construit-o marele Newton. De altfel, teoria gravității universale a condus pe Keill și Freind (p. 59) ca o teorie matematică a fenomenului chimic, basată pe atracții atomice. Optica lui Newton a fost înlăturată la începutul veacului al XIX-lea; dar marea autoritate *în mecanică* a descoperitorului gravității universale a oprit în loc teoria ondulației în optică timp de un veac: căci nimeni nu îndrăznia să proclame că Newton nu avea dreptate în teoria emisiunii luminii.

Un al treilea exemplu, de interdependența științii și a împrejurărilor sociale. Blocul continental (p. 111) a obligat pe Europeni să creeze ceia ce nu puteau importa, și astfel a dat un avînt extraordinar cercetărilor chimice. La originea chimiei organice trebuie căutat și acest bloc continental. Inainte de veacul al XIX-lea, chimia organică era atît de neînsemnată, încît Berzelius, la 1819, se îndoia că legea chimică a proporțiilor multiple se poate aplica și corpurilor organice. Iar, mai tărziu (p. 127), Auguste Comte a crezut că întreaga chimie organică trebuie scoasă afară din domeniul științii.

După observările generale precedente, voiu resuma mai jos ideile esențiale din cartea d-nei Metzger, în ordinea cronologică a evoluției chimiei, spre a da o ideie de conținutul cărții.

Lucrarea începe cu doctrina lui Paracelsiu, lăsînd la o parte toate cercetările anterioare. Orice corp e compus, în mod simbolic, din trei elemente deosebite: o parte care arde (sulful), o parte care se transformă în fum (mercuriul) și o parte care

www.dacoromanica.ro

se face cenuşă (sarea) (p. 21). Teoria lui Paracelsiu a fost distrusă de concepţia cartesiană a Universului. Ca să ni dăm mai bine sama de greutăţile de atunci ale studiului chimiei, autoarea dă un tablou viu al unui laboratoriu din acele vremuri (pp. 11-18). *Robert Boyle* (1627-1691) e unul din principalii dărîmătorii ai misticei teoriilor anterioare. In celebra sa carte, *Le chimiste sceptique*, Boyle discută teoriile calitative în chimie, începînd cu elementele lui Aristotel, şi le răspinge prin argumente de bun simţ. El admite că sînt mai multe corpuri simple, care se recunosc prin aceia că nu pot fi descompuse prin niciun mijloc în putinţa noastră (p. 32). Prin aceasta, Boyle e un precursor al chimiei moderne. Boyle este tot atît de celebru ca pentru doctrina cea nouă în mecanică şi prin experimentările sale încoronate de succes. Contimporan cu el, un medic, *Jean Rey*, publică o carte în care dă calcinării o explicare analoagă cu cea modernă; din nefericire, opera lui Rey n'a fost destul de apreciată.

Alături de şcoala mecanistă din Franţa şi Anglia, au supravieţuit în Germania idei ale şcoalelor mistice anterioare. *Becher* (1635-1682) tinde către o concepţie vitalistă a chimiei (p. 48). Cel mai mare representant al chimiei germane în veacul al XVIII-lea e *G. Stahl* (1660-1734). Unul din titlurile sale principale de glorie e că a recunoscut că şi combustiunea şi calcinarea represintă acelaşi fenomen. Dar explicaţia fenomenului e direct contrară celei de azi. Anume, după Stahl, există un element care causează inflamabilitatea: *flogisticul*. Cînd ardem un corp, flogisticul său dispare şi obţinem substanţa calcinată sau arsă. Deci arderea revenia la *pierderea flogisticului*. In chimia modernă, lucrul e invers: prin calcinare, un metal prinde din aier oxigenul. De altfel, i s'a imputat lui Stahl că un corp calcinat e *mai greu* decît înainte şi că deci nu e posibil ca el să fi *pierdut* flogisticul. Acestei obiecţiuni Stahl i-a răspuns că flogisticul e un element cu *greutate negativă*, adecă el face mai uşoare corpurile în care se găseşte. Evident, explicaţia lui Stahl era neexactă, dar ea mulţămia pe contemporani, cari nu puneau prea mare preţ pe resultatele cîntăririlor, ci se entusiasmau de frumuseţa unei doctrine care explică în mod uniform toate fenomenele chimice.

Teoria mecanistă a chimiei presupunea că proprietăţile com-

www.dacoromanica.ro

puşilor depindeau de forma rotundă, ascuţită sau prelungită a atomilor composantelor. Explicaţia aceasta nu putea ţinea în faţa progreselor experimentării. *H. Boerhave* (1668-1738) a încercat o nouă explicare printr'o teorie a afinităţilor, modelată după filosofia newtoniană (p. 62).

Un mare progres al chimiei se datoreşte descoperirii *gazelor* în cursul veacului al XVIII-lea. *Macbride* a recunoscut cel d'intăiu (1766) presenţa bioxidului de carbon, ca produs al fermentărilor sau al calcinării carbonaţilor. In acelaşi timp, *H. Cavendish* a descoperit hidrogenul. In 1772, *Rutheford* isola azotul, în 1773 *Scheele* descoperi clorul şi oxigenul, pe care l-a găsit în acelaşi an şi *Priestley*. Opera lui *Lavoisier* era astfel pregătită.

Descoperirea fundamentală a lui Lavoisier consistă în explicarea corectă a calcinării metalelor şi combustiunii corpurilor organice: *ele se combină cu oxigenul*, contrar ideilor lui Stahl care spunea că ele pierd flogisticul. Prin lucrările sale, Lavoisier a schimbat întreaga metodă a chimiei: ea trebuie să fie în primul rînd *cantitativă*, în sensul că chimistul trebuie să lucreze cu balanţa în orice experienţă. Epoca explicărilor calitative, doctrinare, apune prin venirea lui Lavoisier. Prin cîntăriri riguroase, Lavoisier ajunge la principiul conservării materiei. (Nimic nu se pierde şi nimic nu se creiază în Univers.) In fine Lavoisier a stabilit principiul conservării elementelor, dărîmînd visul alhimiştilor de a transforma un element în altul. Toate aceste intuiţii geniale au schimbat faţa chimiei, dîndu-i aspectul modern de azi. Născut în 1743, Lavoisier a fost ghilotinat în 1794 de Revoluţia Franceză, pierdere de care se resimte şi azi ştiinţa.

Noua teorie chimică a lui Lavoisier a dat definiţia precisă a corpurilor simple, nomenclatura compuşilor, clasificările chimiei neorganice (acizi, oxizi metalici, compuşi binari, compuşi ternari). Aproape toate au rămas pe basele indicate de genialul creator.

Aceste principii au adus schimbarea tuturor explicaţiilor în chimie. De pildă, combinările erau explicate prin *afinităţile* corpurilor. Chimistul *Bergmann* (1735-1784) a publicat un tratat celebru despre *Afinităţile elective* ale corpurilor, nume care au servit mai tărziu ca titlu unui roman al lui Goethe. *Berthollet* (1748-1822) a dat cel d'intăiu asalt viguros teoriei afinităţilor

www.dacoromanica.ro

(p. 101). Începutul veacului al XIX-lea aduce în chimie legea proporțiilor multiple.

Davy a izbutit să descompună prin electrolisă soluțiile saline. Pornind de aici, *Berzelius* a imaginat un dualism electro-chimic. Nenumărate procedee noi de învestigație, de origine fisică, se introduc în chimie: cristalografia, de către Pasteur (p. 139), analisa spectrală de către Bunsen și Kirchoff (p. 140). Un nou pas spre progres al chimiei minerale îl face descoperirea disocierii și a echilibrului chimic de către Sainte Claire Deville (p. 142). *Berthollet* desvoltă principiile termochimiei. Toate aceste cuceriri moderne ale chimiei sînt expuse succint în cartea d-nei Metzger. E imposibil să le redăm mai în amănunt în darea de samă de față.

Am vrut numai să atragem atenția cetitorilor asupra cuprinsului volumului, urmînd ca cei pe cari-i interesează mai în de aproape subiectul să recurgă la volumul analisat.

Petre Sergescu.

O scrisoare a lui Alexandru Mavrocordat către ambasadorul venețian Lorenzo Soranzo

Printre scrisorile primite de ambasadorul venețian din Constantinopol, Lorenzo Soranzo, și păstrate în corespondența bailului de Constantinopol (busta 124) din Arhivele de Stat din Veneția, se găsește și una trimeasă de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, din Adrianopol, cu data de 24 Novembre 1701. Marele Dragoman aduce salutări lui Lorenzo Soranzo din partea capului eunucilor negri din haremul imperial, așa-numitul „cîzlar-agasi". E vorba apoi de un bătrîn din Atena, recomandat ambasadorului venețian și trimes de însuși capul eunucilor la Veneția, ca să-i cumpere diferite lucruri pentru usul personal:

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor
Padrone Collendissimo,

Partendo con Sua Imperiale Maestà, l'Eccellentissimo Kislaragà, mio benignissimo Padrone, mi hà commandato

www.dacoromanica.ro

di salutare da canto suo l'Eccellenza Vostra e di raccomandarle a nome suo il vecchiardo di Athene, essendo destinato da Eccellenza Sua di andare in Venetia e comperare a suo conto le robbe che fanno bisogno per suo, il che facendo con ogni dovuta sollecitudine per il merito del sopracennato personaggio aggiongo tutte le possibili preghiere per l'adempimento della di lui commissione. Vostra Eccellenza per sua gran bontà si compiacerà di ricevere le più distinte informationi dal latore della presente riverente mia e si degnerà di assistere con le sue authorevoli lettere il detto messo nella maniera che le parerà convenevole e sufficiente all' adempimento del desiderio del suddetto signore che, godendo il primo posto dentro il Seraglio dell'Illustrissimo e Potentissimo Gran Signore, goderà anco [per] la sua raccomandatione il primo luogho appreso la consumatissima sua prudenza. Con che di mano mi raffermo

di Vostra Eccellenza
Divotissimo, affetuosissimo servitore
Alessandro Maurocordato

Adì 24 novembre 1701, di Adrianopoli,

În scrisoarea de față nu mai e vorba de comerțul negustorilor balcanici, greci, aromîni, albanesi, așa cum reiese din mulțimea de scrisori păstrate în Archivele de Stat din Veneția: ea ni arată felul cum o mare persoană de la Curtea imperială otomană își făcea rost de diferite articole venețiene.

Valeriu Papahagi.

Contribuțiuni la cunoașterea legăturilor Bisericii românești cu Patriarhia de Alexandria

II.

Samuil Kapasulis.

După paretesisul lui *Gherasim Palada* din Scaunul patriarhal, în ziua de 11 Ianuarie 1710, a fost ales Patriarh Sa-

www.dacoromanica.ro

muil, fost Mitropolit al Libiei, care l-a ocupat până în 1723[1]. De la Samuil ni-au rămas, între altele, două însemnări autografe, care ni spun cele de mai sus[2].

In acest timp, Alexandria era aşa de săracă şi fără ajutor, că nu putea întreţinea nici pe şeful său religios, care, dese ori, figura numai nominal în scriptele Patriarhiei din Egipt.

Samuil, în anul 1715[3], luna Iulie, a venit în Moldova pe drumurile bătătorite de Gherasim, înaintaşul său, să strângă milă pentru ca să plătească datoriile Patriarhiei. Din causa multor „turburări" şi din „dumnezeiasca îndemnare", zice Axintie Uricariul, a venit Patriarhul Samuil prin părţile noastre, să afle „mîngîiere" şi „ajutorinţă din milostenia Domnilor, boierilor şi altor creştini"; era bărbat „învăţat şi vrednic de evlavie"[4].

In Moldova, Nicolae Mavrocordat, l-a primit cu „mare cinste şi cu mare drag", i-a dat milă „mai mult decît nădăjduia"[5].

Cum a ajuns Samuil, s'a amestecat „dictatorial" în viaţa religioasă a ţerii şi Domnul l-a sprijinit, recurgînd la sfatul lui în repetate rînduri[6]. In anul venirii, 1745, Pahomie, fost episcop de Roman şi retras de bună voie la schitul Pocrov, fundat de dînsul în Ţinutul Neamţului, a cerut lui Samuil o carte patriarhală de întărirea hrisovului dat de Nicolae Mavrocordat pentru deplina neatîrnare a schitului său din mănăstirea Neamţului de orice amestec arhieresc, şi pentru stăpînirea unei prisăci, dăruită schitului. Samuil dă cartea cerută de Pahomie, al cării original se păstrează şi acum în bogata bibliotecă a mănăstirii Neamţului.

In cererea sa Pahomie pomeneşte de „nestatornicia" care era atunci în ţară, provocată de „desele turburări şi jăfuiri"[7], ce se întîmplau continuu[8].

---

[1] Πάνταινος, Ianuarie 1926.

[2] Papadopulos Kerameus, în Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, III (1890-91), pp. 504-7.

[3] N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti*, II, pp. 81 şi urm.

[4] Axintie Uricariul, în *Letopiseţe*, II, p. 168.

[5] *Ibid.*, p. 169.

[6] N. Iorga, *o. c.*, p. 83.

[7] Melchisedek, *Cronica Romanului*, I, p. 334.

[8] Melchisedek, *loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

Tot în 1715, la Divanul lui Nicolae Mavrocordat, la care ia parte şi Samuil, vine Maria Cantacuzino, văduva lui Ilie Cantacuzino Vistiernicul, „cu nepoţii dumisale: Constantin Costachi, Vel Stolnic, şi Iordachi Constantin", cari încălcaseră două moşii ale mănăstirii Hangu, pe care Domnul voià s'o închine Patriarhiei de Alexandria.

Invinuiţii, neavînd acte să justifice stăpînirea asupra celor două moşii: Bălţăţeştii şi Mînjeştii, egumenul mănăstirii, Atanasie, Grec de origine [2], aduce două hrisoave de stăpînire: unul de la Barnovschi-Vodă şi celălalt de la Vasile Lupu. Patriarhul este rugat să judece „după pravilă, ca unul ce are titulusul judecătoriei lumii". Samuil citează texte care arătau că moşiile odată date lăcaşurilor bisericeşti nu se mai iau înapoi. Mitropolitul Moldovei, Ghedeon, e de faţă şi spune că şi lui i s'au plâns călugării de la Hangu, iar Sava, episcop de Roman, pretinde că lucrul acesta l-ar fi reclamat şi el, cînd era egumenul mănăstirii.

Domnul observă apoi că schimb nu se putea face în niciun cas cu moşiile mănăstirii, nefiind motiv puternic ca: arderea chiliilor, robia călugărilor, etc., şi de aceia dania lui era bună, că de n'ar fi fost cu dreptate, n'ar fi întărit dania lui Barnovschi-Vodă, Vasile-Vodă, fiindu-i neprieten" [3].

In faţa lui Samuil şi cu judecata sa cele două sate fură redate mănăstirii, de şi mai tîrziu, în Divanul lui Mihai Racoviţă, la 1718, se dovedeşte că lucrurile stau cu totul altfel, şi satele trec din nou în stăpînirea familiei Cantacuzino.

Semnificativă este însă fapta Patriarhului Samuil, care, în calitate de oaspete, trece peste dreptul de proprietate şi, fără să cunoască fondul lucrului judecat, dă o sentinţă neîndreptăţită[4].

In această şedinţă a Divanului, cu voia tuturor celor de faţă, mănăstirea Hangu, împreună cu toată averea ei, fu închinată definitiv Patriarhiei din Alexandria.

In hrisovul de închinare se vorbeşte despre sărăcia Scau-

---

[1] *Ibid.*

[2] N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 419, no. 1611. In 1740 Atanasie iscălia „arhimandrit al Patriarhiei Alexandriei şi egumen al Hangului"; *Istoria Bisericii romîne*, I, p. 90.

[3] Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. a 2-a, IX, pp. 14-6.

www.dacoromanica.ro

nului patriarhal şi de primejdia de moarte pe care o îndurase Samuil[1].

Actul de închinare poartă, pe lângă numele *„prea-fericitului Părinte, Papă şi Patriarh al Alexandriei, Samuil, şi iscălitura unui arhiepiscop al Ohridei, Grigorie"*[2].

Nicolae Mavrocordat, zice cronicarul, având „râvnă" ca să-i asigure un venit anual din Moldova, „au pus gând să-i închine vre-o mănăstire dintre cele mai mari ale ţerii"[3].

In luna lui Octombre 1742, Constantin Mavrocordat întăreşte din nou stăpânirea Patriarhiei de Alexandria asupra mănăstirii Hangu, „ca să fie de ceva ajutoriu".

Din toate acestea trebuie reţinut faptul că Hangul, una dintre cele mai mari mănăstiri ale Moldovei, care a servit vreme îndelungată ca adăpost în timpuri de bâjenii şi egumenii căreia dese ori ajungeau episcopi, e singura din Moldova, închinată Alexandriei.

Venitul ei anual se ridică la 200 de groşi, sumă care de multe ori trebuia împlinită din Vistieria domnească[4].

Domnia lui Nicolae Mavrocordat, între anii 1711 şi 1720, este aproape în întregime asistată de presenţa în ţară a Patriarhului Samuil, care ia parte activă alături cu Domnul în politica şi administraţia ţerii, cînd la Iaşi, cînd la Bucureşti, întăreşte hrisoave cu jurăminte şi afurisenii arhiereşti[5], chiar judecă în unele neînţelegeri dintre episcopii ţerii şi îndeamnă pe Domn să scutească de orice dăjdii clerul mirean[6].

Astfel, în 1716, are loc neînţelegerea dintre Iorest, episcopul Proilaviei, pentru unele sate mărginaşe, de la hotarele acestor eparhii: Dubăsarii, pe malul stîng, al Nistrului, Sultan-Cîşla şi Musaip-Cîşla, dincoace de Nistru, în apropierea Dunării.

Dubăsarii, de şi în afară de Moldova, fiind mai aproape de Huşi şi locuit în întregime de Romîni, era servit în cele re-

---

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 420.

[2] Melchisedek, *Cronica Huşilor*, I, pp. 190-1.

[3] Axintie Uricariul, *loc. cit.*

[4] Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, p. 14.

[5] Fotinò, Ἱστορία τῆς Δακίας, III, p. 95.

[6] N. Iorga, *Studii şi doc.*, V, pp. 100-1, no. 100; *Ist. Bis. Rom.*, II, ed. 1-a, p. 84.

www.dacoromanica.ro

ligioase de către Episcopia Huşilor. Episcopul Proilaviei însă, sprijinit pe faptul că toate locurile erau ocupate administrativ de Turci, fie pe margenea Dunării, fie înlăuntrul Basarabiei, sau chiar dincolo de Nistru, le cerea supt ascultarea unui episcop tot din laturile turceşti, în speţă el.

Celelalte două sate, aflate în Sudul Basarabiei, erau un drept istoric al episcopiei Huşilor, anume înfiinţată pentru acele părţi. Ioanichie aduce casul la cunoştinţa Domnului, care-l supune judecăţii Patriarhului Samuil în presenţa Sfatului ţerii şi a părţilor în causă. Samuil desbătu chestiunea şi o resolvă într'un chip favorabil şi împăciuitor pentru ambele părţi: Dubăsarii fiind dincolo de Nistru, hotarul Moldovei, rămîn supt jurisdicţia episcopului Proilaviei, iar celelalte două trec la episcopia Huşilor, cum au fost şi în trecut.

Cu această hotărîre se împacă amîndoi episcopii şi-şi dau fiecare întăriturí adeverite de Samuil[1].

Cinstea şi încrederea de care se bucura Samuil sînt evidente. Domnul îl face judecător suprem în litigiile dintre episcopii ţerii. Samuil judecă, dă sentinţe, ia parte la şedinţile Domnului, într'un cuvînt se amestecă de-a binelea în treburíle Bisericii moldoveneşti, sprijinit de Domn, căruia nu-i plăcea risipa Mitropolitului Ghedeon, la moartea căruia Mitropolia din Iaşi rămase plină de datorii[2].

Adăugăm la aceasta că Domnul era şi el Grec şi cronica lui Fotinò spune că se purta rău cu familiile Cantacuzinilor, cu boierii ţerii, etc.

De aceia, în 1716, armatele austriece îl prind şi-l duc la Sibiiu, după ce luară tot ce găsiră aici.

In mijlocul acestor grele evenimente, Patriarhul Samuil, care se ţinea după Domn la Iaşi şi la Bucureşti, văzînd cele întîmplate, scrise Paşei din Giurgiu, şi Poarta trimese Domn, în Decembre 1716, pe Ioan Mavrocordat, care fusese Mare Dragoman şi era frate cu Nicolae Mavrocordat[3].

Samuil rămîne în ţară până la 1721. Primeşte donaţii[4] şi se amestecă autoritar în trebile Bisericii româneşti.

---

[1] Melchisedek, *Cronica Huşilor*, I, pp. 190-1; *Cron. Rom.*, I, pp. 336-337.
[2] N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, II, p. 81.
[3] Fotinò, II, p. 149.
[4] Brezoianu, *Mănăstirile închinate*, p. 56.

www.dacoromanica.ro

In 1715 Nicolae Mavrocordat face „oboroc" Scaunului de Alexandria 205 lei din „goştina de oi a Bălţăteştilor, cari au ei cu ruptoare" [3].

In 1715 Samuil întăreşte hrisovul mănăstirii Soveja şi-l semnează [4].

In 1718, August în 10, Radu Buzescu face un act de danie către Patriarhia de Alexandria prin care-i lasă un sălaş de Ţigani [5].

Samuil însă abuzează de bunăvoinţa Domnului şi de răbdarea poporului. Astfel, în 1718, scrie de aici de la noi o carte Patriarhului Ieremia din Ţarigrad, ca să-i cedeze lui mănăstirea Cernica, fără să întrebe pe Domn, pe Mitropolitul ţerii, şi nici chiar pe ctitorii cari trăiau încă.

De la Constantinopol capătă aprobarea, şi imediat Samuil dă o carte prin care se recunoaşte mănăstirea Cernica supt stăpînirea sa, numind-o pe viitor metoh al mănăstirii Zlătari din Bucureşti, care-i fusese închinată tot în timpul şederii lui în Bucureşti.

Curînd după aceasta şi Sinodul Patriarhal din Alexandria întăreşte această stăpînire. Ambele acte de întărire se găsiau în pachetul No. 20, doc. I, 3, la Arhivele Statului, acuma la Moscova.

De fapt, Patriarhia de Alexandria nu intră niciodată în stăpînirea acestei mănăstiri, căci, nu mult după plecarea lui Samuil, Mitropolitul Ungro-Vlahiei intervine la Constantinopol şi Cernica rămîne ca şi mai înainte în stăpînirea Mitropoliei Ţerii-Româneşti.

Rămînea să se răspundă măcar prin scris la acest amestec fără nicio jenă al Patriarhului Samuil în Biserica noastră. Şi tiparul Mitropoliei din Iaşi scoase în 1723, cînd Samuil nu se mai afla aici, un sbornic în care se cuprindea şi descrierea trecerii prin Moldova lui Alexandru-cel-Bun a Impăratului bizantin Ioan Paleologul, care, între altele, adusese Mitropolitului Moldovei şi o diplomă patriarhală pentru *„neatîrnarea de ori-*

---

[1] Axente Uricariul, p. 384.

[2] Hurmuzaki, XIV, p. 689.

[3] V ele Statului, pachetul de documente No. 7, p. 18.

www.dacoromanica.ro

ce Patriarhie", iar Mitropolitul avea să fie de accum înainte „ca un Patriarh, precum este Ohridul şi Ipecul şi Chiprul"[1].

Vorba e însă, îl înţelegeau Grecii?

In 1721, luna Iulie, Patriarhul Samuil, după o şedere de şase ani, plecă spre Alexandria, încărcat de daruri, şi de sigur că nu-i lipsiau nici bani. In drum se opreşte în oraşul Roman, unde „miseii" de acolo îl rugară să li întărească şi aşezământul lor, lucru pe care Patriarhul îl făcu[2], după cum altă dată în Iaşi dăduse breslelor de la mănăstirea „Trei Sfetitelor" un privilegiu de a fi „globiţi" şi „certaţi numai de Mitropoliţi".

Amintirea trecerii lui Samuil prin Moldova este legată, spune d. profesor Iorga[3], de biserică zidită de Constantin Racoviţă la Focşani şi închinată Prooroculuí Samuil.

Această biserică, cu hramul „Proorocul Samuil", împreună cu mănăstirea Precista din Roman, au fost destinate chiar de către ctitorii lor să ţină spitale pentru săraci, iar mai în urmă ele devenirà proprietăţi ale Epitropiei Sf. Spiridon din Iaşi[4].

In *Istoria Mitropoliei Moldovei,* Erbiceanu publică o carte de blăstăm dată din partea Mitropoliei Moldovei, în urma intervenţiei autorităţilor civile, spre a se constata întinderea a două moşii, proprietatea bisericii Prooroculuí Samuil din Focşani. Ea poartă data de 11 August 1806 şi e semnată de Mitropolitul Veniamin, fără să se pomenească ceva despre drepturile Patriarhului de Alexandria asupra acestei biserici.

Şi. până astăzi, în curtea acestei biserici se află spitalul oraşului Focşani.

Hramul Prooroculuí Samuil credem că trebuie să-şi aibă o altă explicaţie.

Dimitrie Ionescu, profesor.

---

[1] N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, p. 83.
[2] Melchisedek, *Cronica Romanului*, II, p. 5.
[3] N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, II, p. 184.
[4] Melchisedek, *Cronica Romanului*, II, p. 65.
[5] Erbiceanu, *o. c.*, p. 347.

www.dacoromanica.ro

O carte uitată despre România

La 1887 apărea la Londra o carte dedicată reginei Elisabeta, volumul întâiu din *Monarchs I have met*, de W. Beatty-Kingston care până atunci scrisese cîteva cărți de politică în legătură mai ales cu Germania[1]. In dedicație se spune că „virtuțile, darurile și calitățile superioare" ale reginei „i-au cîștigat sincera admirație a contemporanilor literari și artistici, pe cînd bunavoința și amabilitatea au înrădăcinat-o în inima unui popor recunoscător".

României, după nota privitoare la Wilhelm I-iu și Francisc Iosif, lui Andrassy și lui Beust, ba chiar Șahului Nas-red-din, i se consacră două întregi capitole, care nu sînt fără interes.

Se dă biografia lui Carol I-iu, dar ea se întrerupe îndată pentru a vorbi după zvonuri, dușmănești, dar și după amintirile unei visite la București, în 1865, de Cuza-Vodă. „Foarte remarcabil", „înzestrat de natură cu excelente calități, o înfățișare poruncitoare și o deosebită plasticitate de temperament", el i-a părut Englesului că posedă și „un puternic simț al humorului", fiind unul dintre cinicii cei mai buni la inimă și mai plăcuți în societate (easy-going) pe cari i-a cunoscut". Nu lipsește să adauge însă că era „fără credință, nescrupulos și de o stricăciune învederată".

Informatorii i-au spus că viitorul Domn a plecat la șaptesprezece ani, cu Alexandru Docan, vărul-său și un tutor, la Paris, că a fost rechemat pentru purtări rele, că, întrînd la dorobanți, aceleași purtări l-au făcut să plece. Unchiul său l-ar fi pus judecător la Galați. Urmează zilele din 1848; scapă la Galați din convoiul de exil pentru revoluționari, prin popularitatea pe care o avea pe acolo tovarășul său de politică și nenorocire Alexandru Moruzi. Consulul engles Cunningham îi strecoară pe un vas cu grîne pentru Marsilia.

După amnistia acordată de noul Domn Grigore Ghica, se întoarce în Moldova, dar tot ca „un exemplu bătător la ochi de neocupație și de purtare stricată". Vogoride, tot un *viveur* ca dînsul, îl face colonel și prefect la Galați.

[1] Intrebuințez exemplarul din Biblioteca Palatului, pus la dispoziția mea de M. S. Regele.

www.dacoromanica.ro

Se vorbeşte de acţiunea lui pentru unire în acest judeţ, de căsătoria cu Elena Rosetti, care-i aduce 1.500 de lire sterlinge venit anual.

Foarte sigur pe ce spune, autorul engles arată ce s'a petrecut apoi în memorabilii ani 1858 şi 1859: nu este măcar o greşeală de ortografie (Alexandri e scris Alecsandri). In capul fosilei elefantului de la Iaşi s'ar fi depus actul alegerii lui Cuza de comitetul unionist şi unii l-ar fi poreclit „Elephant Prince". Negri ar fi fost preferat, dar n'avea censul şi nu voia să-l primească de la prieteni. Alecsandri ar fi refusat din „lipsă de vocaţie". Kogălniceanu „era, din nenorocire, total imposibil pentru motive de ordine privată, asupra cărora, fiind el în viaţă, nu se poate vorbi". Aici întâiu apare scena cu colonelul Pisoschi încuind, după o discuţie zădarnică de două ceasuri, uşa odăii pentru a forţa un resultat: el propune pe „amicul său intim" Cuza. Acesta însuşi ar fi pus în scenă lovitura de teatru.

L-ar fi găsit jucînd biliard la cafenea, şi ar fi spus rîzînd: „Foarte bine; primesc. Poate, mai la urmă, să ajung un Domn tot aşa de folositor ca oricare din voi".

La 1865, Domnul primeşte pe Engles „cu toată bonomia posibilă şi amabilitatea neceremonioasă". Am văzut ce puţin o merita visitatorul, care ceasuri întregi află de la el „aventurile şi experienţele lui sociale", care-i par spuse cu „o francheţă cinică". „Şi-a bătut joc de oamenii şi lucrurile din Romănia" *(held up men and things Roumanian to ridiccule)*.

Scriitorul nu poate să uite însă marea operă care se datoreşte acestui „Moldovean stricat şi şiret". El şi vorbeşte, imediat, de dînsa, a cării săvîrşire îi pare, cu drept cuvînt, „admirabilă", iar fapte ca unirea definitivă a celor două ţeri „un triumf al diplomaţiei", „o faptă strălucită şi neaşteptată". Cetim: „Pentru starea actuală a Romăniei în societatea naţiunilor, ea e datoare de sigur lui Cuza, mai presus decît orice alţi oameni, vii sau morţi; lui i se datoreşte şi liberarea ei finală şi complectă de reproşul de sclăvie" („For her present status in the comity of nations she is undoubtely indebted to Cusa above all other men, living or dead; to him she also owes her final and complete enfranchisement from the reproach of slavery") (p. 214).

www.dacoromanica.ro

Ura politicianilor contra asprului reformator e semnalată apoi, cu urmările ei (dar la 1865 nu s'au prea tras focuri de armată, şi încă mai puţin din ordinul Domnului, care era absent Un „untoward event", zice Englesul). Intre conspiratorii din 1866 se numără, nu ştiu cu ce drept, colonelul Ioan Ghica, apoi general, cunoscutul diplomat, alături şi de colonelul Creţulescu. Inţelegerea între liberali şi conspiratori s'ar fi făcut la balul palatului chiar.

O „conspiraţie de boieri", servită de ofiţeri ridicaţi de domneasca victimă, „încărcaţi cu mii de binefaceri" (Leca, Pilat, Ciocârlan, Costescu, Lupoianu „şi trei alţii, de o mai mică notorietate").

Englesul era la Bucureşti, într'o odaie de la Hôtel Hugues, cînd i s'a adus, o zi după ultima audienţă, în care-i povestise, glumind, lupta regimentului 4 de infanterie la Costangalia, opt ceasuri după succes, vestea detronării. I se spune de „boierul" visitator: „Nous nous sommes débarrassés de Jean *(sic)* Cusa, pendant la nuit ; à l'heure qu'il est il doit faire du chemin vers la frontière" (p. 243).

Avem şi o versiune, probabil falsă, a detronării Domnului, trezit din somn, i s'ar fi spus că-l aşteaptă o afacere urgentă. Chemînd pe aghiotant, şi acesta nerăspunzînd, el înaintează, îmbrăcat în ce se chema atunci un *en cas*, iar „persoana care era cu el, ascunsă după perdelele patului" strecurîndu-se desculţă spre uşă. Spuindu-i-se lui Cuza de ce e vorba, ar fi fost întăiu gata la refus („he seemed indisposed to listen to reason"). Actul de abdicare l-ar fi înlăturat, mînios. Puindu-i-se în vedere că „unii ar fi gata a merge pănă la măsuri extreme", se supune. Pe spinarea lui Lupoianu, nu a lui Pilat, ar fi iscălit el.

Dus în strada Lipscani, stă acolo „cîteva ceasuri" pentru a fi mutat a doua zi la Cotroceni, supt paza a doi din foştii lui miniştri.

După „peste douăzeci de ani", autorul spune că-şi aminteşte totul, de şi nu şi cel mai mic amănunt. Dar el se înşeală cînd spune că Pilat, pe care, „zece ani în urmă", l-a găsit director al Postelor, ar fi murit pănă în momentul cînd îşi scrie rîndurile. Dar ştie că soţia lui era fiica lui C. A. Rosetti.

Englesul vede pe fostul Domn la Döbling, lîngă Viena, „în

www.dacoromanica.ro

vara anului 1867". Ocupa două case vecine, cu soția lui, „o femeie sfîntă", *a saintly woman*, dar, în cealaltă casă, și cu mama celor doi copii ai lui (aceasta nu se știa), „la care petrecea cea mai mare parte din vreme".

Rosetti ar fi vrut republica (pp. 247-7). Rusia și Austria n'ar fi permis-o. E vorba și de candidatura prințului Napoleon, pe care cea d'intăiu nu-l vrea. Acceptarea contelui de Flandra o capătă acest neașteptat martur „cînd era la Galați", „on change", vorbind cu „Dimitrie și Franguli Rodocanachi" (p. 248). Apoi îi vine prefectului, „prietenul mieu Răscanu", altă telegramă că a fost „o greșeală" și că Moștenitorul belgian n'a poate trece în altă țară.

Pentru alegerea lui Carol I-iu sînt fapte cunoscute. Și aici se arată că ideia a venit de la Impăratul Francesilor. Cred că am mai găsit undeva judecata că „nu se putea găsi cît e de lungă și lată Europa un popor mai ospitalier, generos și amabil decît Romînii, dar nici unul mai puțin harnic, iubitor de adevăr și ținător de cuvînt" (p. 252). Se știa, cred, și faptul că prințul sosește cu numiții Linge, Maifisch și Werner. Ion Brătianu-l întîmpină la Drencova, fără a se vădi nimic.

Se vorbește apoi de princesa Elisabeta, pe care a văzut-o autorul la Exposiția din Viena la 1873. O revede la 1877, în primăvară. Ea află că lui îi place musica și literatura Romînilor și-și arată dorința de a ni trece folklorul în englezește. Spune străinului că a tradus în limba germană „un mic poem romantic de o extraordinară frumuseță, de Eminescu" (atunci...), rugîndu-l să dea o traducere englesă. Ilustratorul marii reviste *The Graphic*, amic al scriitorului, face un desemn. Se și dă o bucată care e în adevăr din Eminescu, dar numai ici și colo, cu „de paianjeni tort să rumpă" și cu „Iar în ochii ei albaștri. Toate basmele s'adună" (pp. 260-1).

La Palat d-ra Zoe Rosetti-i cîntă balada „Jianului celui voinic" (p. 262: la privighetoare zice: *rucinoară, rossignol!), Cinel-cinel, o doină, Doi ochi.*

Urmează descrierea războiului de independență. Englesul laudă „the gallant little army" a Romăniei și recunoaște că „aliatul dacic" a scăpat singur pe Ruși în „momentul psihologic". Doamna țerii are o atitudine, în spitale, vrednică de

www.dacoromanica.ro

o Florence Nightingale, întemeietoarea Crucii Roşii. Nu odată autorul a întîlnit-o, obosită, bolnavă ea însăşi, la patul soldaţilor. In acel timp soţul ei dovedeşte că nu e un „carpet-knight". Armata lui face „isprăvi de cea mai mare importanţă".

Pe Carol I-iu scriitorul, care fusese, în armata de asediu a Parisului în 1870-1, cu Prinţul Moştenitor de Hohenzollern-Sigmaringen, îl vede în aceste momente tragice. E primit, nu ca un corespondent de război, ci ca un prieten. Işi aminteşte de odaia rece în care a întrat de atîtea ori la Bucureşti.

Descrie pe Domnul României ca „tipul unui ofiţer prusian de cavalerie, din neam mare, mîndru în ţinuta lui, curtenitor în purtare, atent la cel mai mic amănunt din înfăţişarea lui".

A fost la Carol I-iu până a nu pleca la Calafat, „o zi ori două" înainte de sosirea Ţarului. Iată ce i-ar fi spus Domnul: „Armata Ţarului se presintă bine şi sînt destui băieţi de treabă. Marea grijă pe care mi-o căşunează presenţa lor între noi în aşa de mare număr vine din hidoasele mirosuri care iese din lagărele lor, a căror murdărie nu se poate descrie. Imprăştie friguri şi disenterie prin orice sat în linia lor de marş şi mi-i groază nu cumva aceste boli să capete o formă epidemică, vremea fiind atît de extraordinar de caldă şi obiceiurile murdare ale soldatului rus fiind de neschimbat. Ce se va întîmpla la ivirea pepenilor şi harbujilor nu-mi pot închipui! Pe de altă parte sîntem foarte tulburaţi de raidurile turceşti asupra satelor noastre de hotar, care se săvîrşesc noaptea, — de soldaţi neregulaţi, e drept, dar nu sînt pentru aceasta mai puţin de temut şi desastroase. Başbuzucii trec rîul după amurg, cad asupra cătunelor neapărate şi ucid pe nevinovaţii noştri ţerani, fără milă. Chiar ieri noaptea ei au surprins Ialomiţa *(sic)* în acest chip şi au măcelărit un număr de oameni nearmaţi. Astfel populaţia din margine e atinsă de panică, şi apeluri înduioşătoare pentru o ocrotire militară îmi vin în orice ceas din tot felul de mici localităţi aşezate pe malul stîng, şi eu nu pot face nimic, trupele mele fiind toate concentrate în puncte strategice, aşteptînd dispoziţiile pe care le-aş găsi necesare în înţelegere cu comandantul în şef rus". Şi el adauge: „Sînt neliniştit de

www.dacoromanica.ro

atitudinea austriacă. Imi e cu neputinţă să-i dau garanţia că armata romînă nu va trece Dunărea. Dacă aliatul mieu imperial îmi cere să fac aşa, nu pot să refus; dacă aş face-o, aş primejdui viitorul României şi aş risca să pierd toate foloasele pe care le-aş trage din cordiala cooperaţie cu Rusia, în campania care se apropie. Cuvintele nu pot exprima sentimentul mieu pentru amabilitatea *(kindness)* arătată până acum României de Impăratul Francisc-Iosif şi de contele Andrassy. Dar chiar acum este o ciocnire *(a hitch)* în antanta austro-rusă, hotărît cu privire la noi *(distinctly on our account)*, care mă neliniştește mult. Ferească Dumnezeu să răsară vre-o neînţelegere serioasă între Austria şi Rusia! Ar fi cea mai mare nenorocire ce ar cădea pe biata Românie". „Aceste cuvinte le-ar fi repetat Domnul cu o solemnitate impresionantă". Cu privire la resultatele luptei, iată-i cuvintele: „Doresc să afli şi să fie bine lămurit, ca venind drept de la mine, că singurul scop al silinţilor mele şi al politicei guvernului mieu, până azi, a fost să capăt o garanţie colectivă şi solidă a independenţei României de Marile Puteri europene, cuprinzînd definitiva stabilire şi recunoaştere a acestei ţeri ca Belgia Europei Orientale; o aşezare infinit preferabilă acum oricării altei orînduieli ce s'ar putea face. Sînt convins că ar fi în interesul Angliei, Austriei şi Germaniei ca gurile Dunării să fie ţinute de o mică Putere — deci România — supt garanţia comună şi protecţia naţiilor comerciale conducătoare. Din parte-mi— afară de întinderea teritoriului care ar fi necesar ca să asigure stăpînirea Gurilor Dunării — nu aspir la vre-o creştere a de cealaltă parte a Dunării, chiar şi în districtele de pe malul drept însuşi, care e aproape exclusiv locuit de Romîni. Astfel de proiecte sînt hrănite, ştiu, de mulţi oameni eminenţi în această ţară, între cari unul ori doi din consilierii miei actuali; dar nu m'am amestecat în ele *(I am not committed to them)* de loc, şi ele nu aparţin programului mieu personal de acţiune" (pp. 270-1).

Pomenia de visita sa în Anglia, de conversaţiile cu Strangford, Gathorne Hardy, Grant-Duff, „oameni de o inteligenţă luminoasă şi de o sagacitate minunată, de la cari a învăţat multe lucruri folositoare şi a primit consilii de preţ". Se credea dator să afirme că „Rusia înţelegea să poarte un război desintere-

www.dacoromanica.ro

sat şi că n'avea nicio *arrière-pensée* în ce priveşte o anexare de teritorii". Şi Englesul adauge că Basarabia-de-jos, ţinta politicei ipocrite a Rusiei, era „tot aşa de integrală pentru entitatea teritorială, naţională şi politică a României ca Yorkshire pentru a Marii Britanii" *(a province bestowed upon her by the great Powers, populated almost exclusively by pure-bred Dacians and possessed by her under the garantee of the Paris treaty for nineteen years; a province as integral to her territorial, national and poliitcal entity as Yorkshire is to that of Great Britain;* p. 273). Basarabia, spune el aiurea, „e una din cele mai strălucitoare pietre scumpe din diadema naţională". Carol I-iu e îngrijorat de politica filo-turcă a Angliei: „ştii d-ta că bombele aruncate din Vidin peste apă contra soldaţilor miei sînt toate de fabrică britanică, fain făcute precum sînt?" I se obiectează că tunurile sînt Krupp, prusiene. Domnul zimbeşte: „Poate că e aşa". Incă odată el spune că hrana la Ruşi e mai proastă decît la ai lui. „Nu-ţi poţi face ideie de ce sînt în stare ca murdărie pănă nu'i vedea cu ochii şi nu'i mirosi cu nasul d-tale. Dacă nu se va isca o pestilenţă, m'aş mira; că vor suferi grozav ei înşii de urmările neîngrijirii lor e o melancolică siguranţă" (p. 274).

De atunci informatorul engles n'a mai văzut România.

N. Iorga.

DĂRI DE SEAMĂ

Max Ebert, *Reallexicon der Vorgeschichte*, XI, 2, Berlin, 1927 (W. de Gruyter), p. 165: articolul *Rumänien*.

Dicţionariul editat de Ebert presintă pentru studiile preistorice însemnătatea cardinală pe care o are pentru antichităţile clasice renumitul *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* conceput de Daremberg şi executat de Saglio, Pottier şi Lafaye sau importanta *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft* a lui Pauly şi Wissowa. Spre deosebire de acestea însă, publicarea operei lui Ebert merge cu paşi foarte răpezi. Incepută în 1924, se afla în 1928 la litera *S* şi în curînd vom putea să vedem sfîrşită această utilă lucrare colectivă. Imbrăţişînd toate chestiunile de arheologie preistorică şi protoistorică din zorile paleoliticului şi pănă în vremea ro-

www.dacoromanica.ro

mană şi din toate ţerile în care s'au făcut descoperiri preistorice, avînd adeséa chiar articole de etnografie actuală sau de filologie, întru cît aceste ştiinţe pot aduce o lumină în cercetările de preistorie, *Reallexikon der Vorgeschichte,* bogat ilustrat şi presintînd la fiecare chestiune o succintă bibliografie, e menit a deveni un indispensabil instrument de lucru în mîna oricărui arheolog.

De sigur, sînt încă de înlăturat unele imperfecţiuni, inevitabile la o lucrare de asemenea proporţii, apărută pentru prima dată în domeniul unei ştiinţe încă nouă şi cu o iuţeală care până acum n'a fost realisată în apariţia niciuneia din enciclopediile de antichităţi. Ceia ce ar fi mai cu deosebire de dorit la o viitoare ediţie este extinderea colaborării, care până acum se limitează aproape numai la învăţaţii germani. Preistoria e prin excelenţă ştiinţa care, din causa multiplelor sale aspecte, diferite de la regiune la regiune, şi din causa marii precumpăniri a elementelor de amănunt, ce nu pot fi prinse decât de experienţa arheologilor locali, are nevoie de o conlucrare internaţională cît mai largă. Colaboratorii de la *Reallexikon* cunosc direct antichităţile preistorice ale cercului nordic germano-scandinavic; sînt însă totdeauna reduşi să apeleze la publicaţii adesea imperfecte sau de caracter secundar, cînd e vorba de informaţii privitoare la ţeri mai depărtate. In special pentru Sud-Estul Europei (cu Ungaria, România, Iugoslavia şi Bulgaria), o regiune care pentru studiile de pre- şi protoistorie presintă o însemnătate de prima linie, editorul a dat toată colaborarea unei singure persoane, d-lui S. Wilke, care, oricît de obişnuit cu bibliografia arheologică a ţerilor din Sud-Est [1], nu poate ţinea cu competenţă locul diferiţilor specialişti pe cari fiecare din aceste ţeri i-ar fi putut da în chipul cel mai mulţămitor. Aşa se întîmplă că cetitorul enciclopediei lui Ebert nu va putea fi niciodată satisfăcut de informaţiile privitoare la preistoria României, a Ungariei, a Iugoslaviei şi a Bulgariei, pe cînd, din potrivă, consultînd articolele respective, îşi va putea face oricînd o ideie destul de complectă despre preistoria Germaniei ori a Scandinaviei.

[1] Prea cunoscător al ţerilor respective însă nu pare a fi, de oare ce continuă a menţiona ca aparţinînd Ungariei localităţi care de zece ani fac parte din România sau din Iugoslavia.

www.dacoromanica.ro

Articolul *Rumänien,* care ne interesează cel mai mult şi care ni-a dat şi prilejul acestor rînduri, este datorit d-lui H. Obermaier pentru paleolitic şi d-lui S. Wilke, pentru celelalte epoci. Amîndoi caută să dea o privire cît mai scurtă şi mai exactă asupra epocilor preistorice din ţara noastră şi reuşesc numai întru cît au putut să consulte cîteva publicaţii relative la antichităţile de pe teritoriul actualei Românii şi mai ales să folosească informaţiile oferite de învăţaţii noştri, d. I. Andrieşescu şi regretatul Vasile Pârvan. Acestor comunicări venite de la arheologii locali se datoreşte faptul că *Rumänien* a apărut în forme mult mai mulţămitoare decît de pildă articolul *Iugoslavia,* în care pentru antichităţile preistorice ale unei întregi ţeri nu s'a intercalat nicio hartă şi nicio ilustraţie. Articolul despre România e ilustrat cu cinci planşe cuprinzînd obiecte de la Cucuteni, Gumelniţa, Sinaia, Predeal, Piscul Crăsanilor, Sibiraş, şi diferite obiecte scitice reproduse din *Getica.* In ce priveşte harta, avem de observat o prea mare economie de localităţi pentru o suprafaţă destul de mare (pe două pagini) şi, mai ales, o inegală distribuţie a lor: multe în Ardeal şi puţine în Răsăritul ţerii, de unde lipsesc staţiuni importante ca Sultana, Gumelniţa, Boian, Tinosul, Poiana, Petreni, etc., de şi în text sînt citate în bună parte.

In partea privitoare la paleolitic d. Obermaier nu citează decît localităţile din Ardeal, nedînd nicio ştire despre descoperirile mai vechi din Moldova sau din Nordul Basarabiei. De asemenea în bibliografia asupra epocilor mai nouă d. Wilke nu cuprinde niciuna din lucrările privitoare la Ardeal. In schimb dintre cele cîteva pe care le citează cu privire la preistoria Munteniei şi a Moldovei putea să lipsească broşura d-lui Ploşcar din 1922 despre agricultura preistorică. *Getica* lui Pârvan şi primele volume din *Dacia* n'au fost utilisate suficient, probabil din causă că autorul a luat cunoştinţă de ele prea tîrziu, cînd articolul său întrase la tipar.

In genere articolul *Rumänien,* prin utilisarea comunicărilor oferite de învăţaţii noştri, prin bunăvoinţa arătată de autori de a fi cît mai exacţi şi cît mai completi, cu toată sobrietatea la care sînt constrînşi de caracterul resumativ al publicaţiei, contribuie, alături de întregul aspect al *Realexicon*-ului, a ne îndreptăţi speranţele că la o a doua ediţie,— care, date

www.dacoromanica.ro

fiind necesităţile grabnice ale lumii ştiinţifice de pretutindeni, nu va întîrzia să apară—, d. Max Ebert va lua măsuri să se îndrepte multe din imperfecţiunile ediţiei actuale, imperfecţiuni de altfel neînsemnate faţă de imensul serviciu pe care publicaţia l-a adus ştiinţei. Şi atunci şi articolul *Rumänien*, a cărui redactare ar fi foarte util să fie încredinţată unui arheolog de la noi, va putea să presinte informaţiile cele mai satisfăcătoare.

* * *

Bogdan D. Filow şi Karl Schkorpil, *Die archaische Nekropole von Trebenischte am Ochrida-See*, Berlin-Leipzig (W. De Gruyter), 1927, 4°.

Conţinutul acestui luxos volum, tipărit supt auspiciile Muzeului Naţional bulgar, bogat in ilustraţii, în text şi în planşe heliotipice, e de o importanţă deosebită pentru arheologia pretoistorică a Peninsulei Balcanice. E vorba de şepte morminte de inhumaţie de la sfîrşitul veacului al VI-lea în. Hr., descoperite în timpul războiului din 1918, de către trupele bulgare de ocupaţie, în regiunea lacului Ohrida, pe teritoriul vechii seminţii ilirice a Dassareţilor şi explorate în chip ştiinţific de către arheologul Schkorpil din Varna. Inventariul mormintelor, de o surprinzătoare bogăţie, constă în arme, ornamente şi vase metalice de fabricaţiune greacă arhaică, provenind din sfera de expansiune a comerţului corintic. O mare parte din aceste obiecte constă în podoabe făcute din foi de aur sau de argint aurit, lucrate *au repoussé* cu ornamente de tip ionic. Printre ele deosebim în primul rînd două măşti, ce amintesc lucrurile asămănătoare din mormintele miceniene. Aceiaşi tradiţie miceniană se observă şi la alte obiecte de la Trebenişte, precum la podoabele de aur tăiate în forma unei mîni (pl. II) sau a unor porumbei (pl. V), la rosetele şi chenarele împletite de pe ele, precum şi la tipul spadelor de fier cu mîner cruciform (fig. 103). E o tradiţie rămasă neîntreruptă în lumea greacă, în care aceste lucruri au fost fabricate. Toate au fost găsite împreună cu obiecte referitoare la sfîrşitul secolului al VI-lea în. Chr., cel mai tîrziu la începutul secolului al V-lea, precum sînt cele opt coifuri corintice de bronz, în parte împodobite cu foi de aur (pentru prima dată se descopăr atît de multe coifuri de acest fel la un loc), a-

www.dacoromanica.ro

poi fragmentele unor statuete de factură elenă arhaică, cele cîteva vase de lut cu urme de pictură neagră, dar mai ales numeroasele vase de argint şi de bronz, bogat împodobite cu ornamente şi figuri în relief, care amintesc arta ionică trecută prin industria şi comerţul corintic. Printre celelalte obiecte mai avem de menţionat cîteva ace de podoabă de argint, unele duble, de un caracteristic tip iliro-adriatic, altele cu gămălia discoidală plată, lucrate foarte fin, altele terminate în spirale sau în mici discuri găurite, etc., apoi cîteva lănţişoare delicate de argint, cîteva figuri de animale, tăiate în plăci de argint şi de aur, foi de bronz lucrate *au repoussé* pentru împodobirea scuturilor, vîrfuri de lănci de fier, fragmente de trepiede de fier pentru susţinerea vaselor mari, un mic *aryballos* de faianţă, sticluţe de sticlă colorată şi numeroase mărgele de sticlă şi de chilimbar.

Inventariul e constituit la fel în fiecare din cele şepte morminte, care după părerea îndreptăţită a profesorului Filov ar aparţinea unor mercenari greci (destul de obişnuiţi în lumea antică prin vremea documentată de obiectele de la Trebeniste), căzuţi în vre-o luptă împotriva populaţiilor ilirice locale şi în slujba vre unui principe din apropiere. Această conclusie e suggerată de isolarea completă a celor şepte morminte, care nu fac parte din vre-o necropolă propriu-zisă, şi mai ales de omogeneitatea lor, toate aparţinînd la militari, cu aceleaşi arme, cu aceleaşi podoabe şi cam cu aceiaşi avere. Nicio nuanţă tipologică sau cronologică nu turbură această omogeneitate. Afară de aceasta, cea mai mare parte a obiectelor sînt de provenienţă grecească, nimic neputînd fi presupus ca lucru indigen, afară cel mult de pomenitele ace ilirice duble, care şi ele, fiind făcute din metal scump şi impodobite cu lănţişoare fine, pot fi foarte bine de fabricaţie greacă, din vre-o colonie corintică, din Adriatica. La toate acestea mai adaug că nicio fibulă nu a fost găsită în vre unul din cele şapte morminte, ceia ce e mai degrabă o caracteristică elină, căci în mormintele ilirice fibulele sînt printre cele mai comune şi mai variate elemente de podoabă.

Prin descoperirile de la Trebeniste arheologia protoistorică a lumii balcanice, şi în special a celei iliro-adriatice, cîştigă un preţios izvor de informaţii pentru cunoaşterea calităţii şi a pu-

www.dacoromanica.ro

terii de pătrundere a civilisaţiei greceşti până în regiunile cele mai dinăuntru ale ţerilor pe coastele cărora erau colonii greceşti, precum e casul aici, în Iliria meridională, cu cetăţile Apollonia şi Epidamnos. Pe de altă parte lucrurile de la Trebenişte, găsite toate la un loc, într'o atît de importantă cantitate şi atît de variate, sînt de o deosebită valoare pentru arheologia teritoriilor din aria de expansiune a comerţului corintic, care din vechi vremuri, deţinea monopolul economic al Adriaticei şi al ţerilor vecine, influenţînd profund civilisaţiile locale de tradiţie preistorică. Descoperirile publicate de Filov, cu colaborarea lui Schkorpil, în volumul pe care l-am presintat aici, sînt un caracteristic indiciu de cîte surprinzătoare noutăţi ni pot furnisa viitoarele săpături din Macedonia şi Albania, regiuni care până acum au fost aproape cu totul neexploatate ştiinţific.

* * *

Bruna Tamaro, *A proposito di alcune sculture di Nesazio,* estratto dal Bullet. di Paletnologia italiana, an. XLVII, 1927, Roma 1928.

In acest important articol, d-ra Tamaro, inspectoarea monumentelor şi săpăturilor din Istria, aduce lămuriri foarte interesante asupra cunoscutelor sculpturi găsite în necropola preromană de la Nesactium, ultima capitală a străvechilor *Histri* ilirici. Aceste sculpturi, aflate astăzi în Museul naţional din Pola, constau din pietre împodobite cu frumoase ornamente spirale şi meandrice şi din fragmente de statui de calcar, de factură arhaică. Asupra originii lor nu exista până acum o părere suficient acceptabilă. Cea mai răspîndită era aceia exprimată de Sticotti, — cel d'intăiu care le-a descris, în 1902—, şi anume că aceste pietre n'ar represinta decît o directă influenţă miceniană în Adriatica superioară. Cu tot succesul acestei păreri, împărtăşită de mulţi învăţaţi, printre cari Rostovtzeff, Pareti, von Duhn, Gnirs, etc., la basa ei nu era decît un singur argument: asămănarea decorului spiral de pe unele din aceste pietre cu chenarul spiral al stelelor funerare din Micene. Se trecea cu uşurinţă peste obiecţiunea lui Ghirardini că pietrele nesacţiene sînt mult mai noi decît cele micenice şi anume cam de prin secolul al VI-lea a. Chr., după Puschi. De asemeni n'a avut destul efect nici observaţia

www.dacoromanica.ro

lui Hoernes, împărtăşită de Déchelette, cum că motivul spiral e foarte vechiu în Adriatica septentrională. Fiindcă, pe de altă parte, mulţi specialişti au refusat să-şi spună o părere aşteptînd un studiu special, cum e casul cu Dussaud, Pais, Della Sata, Picard, etc., d-ra Tamaro îşi propune să elucideze interesanta chestiune. Şi într'o expunere concisă şi documentată, d-sa reuşeşte să dea, pentru prima dată, asupra sculpturilor de la Nesactium o opinie precisă, susţinută de o argumentare suficientă.

Impărţindu-şi cercetările asupra acestor sculpturi în două direcţii: originea motivelor decorative spirale şi definirea tehnicei şi stilului părţilor figurate, ajunge la constatările, pe de o parte, că spirala e un motiv autohton în Istria încă din neolitic, şi că în epocile următoare a fost împrospătat şi prin influenţe străine, dar nu venite din cercul micenian, ci din regiunile danubiene[1], iar, pe de altă parte, că sculpturile figurate (de factură locală, judecînd după materialul din care sînt făcute) represintă o tehnică şi un stil de origine străină, însă această origine, departe de a fi miceniană, este *elenă arhaică*. Constatările acestea au mai fost prevăzute şi de Hoernes, însă fără bogata şi cuprinzătoarea argumentaţie a d-rei Tamaro, mai ales în ce priveşte figurile.

Cu toate că în această argumentaţie apar destul de des confruntările cu arta etruscă, nu e vorba totuşi decît de aceiaşi influenţă grecească, ce pe căi diverse, dar paralele, a dus la o artă indigenă etruscă şi la o artă indigenă adriatică, aceasta din urmă, e drept, mult mai primitivă şi mai săracă, dar nu lipsită de vădite însuşiri originale. Intre sculptura etruscă şi cea istriană nu e aşa dar nicio legătură directă. Influenţele greceşti vin în Istria direct prin Adriatica şi anume printr'un curent doric, după cum atestă arta figurilor nesacţiene, curent

[1] Trebuie să precisăm că aceasta nu s'a putut întâmpla decît în epoca de bronz, când spirala e foarte înfloritoare în regiunile dunărene, pe când în epoca de fier, la care se raportă pietrele de la Nesactium, în regiunile danubiene spirala străveche evoluase în alte motive ornamentale. Pe aceste base, teracota cu decoraţie spirală de tip nesacţian de la Sighişoara, citată de d-ra Tamaro, e socotită de Pârvan, *Getica*, p. 384, tocmai ca un exemplu de import sau de influenţă din cercu veneto-illiric de la Nesactium.

www.dacoromanica.ro

represintat, de sigur, în primul rînd, prin vechiul şi bogatul trafic corciro-corintic în Adriatica.

In conclusiune, autoarea respinge definitiv părerea relativă la originea micenianâ a pietrelor de la Nesactium, pe care le atribuie cercului de civilisaţie venetă din Nordul Adriaticei şi cărora li fixează ca dată secolele VII-VI a. Chr. Este cea mai plausibilă dintre părerile afirmate pănă acum în această discutată chestiune şi prin ea se va putea ajunge la lămuriri importante şi asupra pietrelor incise cu figuri şi ornamente spirale de la Novilara în Picenum, şi de la Jezerina în Bosnia.

* * *

Raymond Furon, *La préhistoire (Introduction aux études préhistoriques).* Avec une préface de M. Marcellin Boule. Paris (Blanchard), 1928 ,8°.

E un compendiu elementar scris pentru începători. Precum şi spune în prefaţă Marcellin Boule, ilustrul director al Institutului de paletnologie umană din Paris, o asemenea carte, scrisă pentru nespecialişti, era necesară în aceste vremuri, cînd, în urma mult discutatelor descoperiri de la Glozel, preistoria a atras curiositatea unei mari părţi din publicul profan, mai ales în Franţa. In 180 de pagini, ilustrate cu 52 de figuri şi cu 10 planşe în afară de text, i se dau începătorului, într'un chip foarte clar şi simpatic: un mic istoric al ştiinţei preistoriei, o expunere a metodelor de cercetare în preistorie, o succintă lămurire asupra erei quaternare, din care din punct de vedere geologic face parte şi preistoria, apoi o descriere sobră şi generală a epocilor de piatră şi de metal, care constituiesc preistoria şi protoistoria, la fiecare dîndu-se datele principale privitoare la staţiunile tipice, la istoricul descoperirilor, la climatul şi la fauna contimporană, la rasele umane corespunzătoare, la civilisaţiile caracteristice, precum şi o bibliografie sumară—, şi, în sfîrşit, o scurtă privire generică asupra evoluţiei raselor umane în Europa şi a principalelor drumuri de comunicaţie din epocile preistorice. Ştirile sînt exacte, puse la curent cu cele mai nouă descoperiri. Totuşi cartea sufere de un principal neajuns: autorul e geolog şi tratează preistoria ca pe un capitol din ştiinţele naturale. Punctul de vedere istoric, esenţial pentru o ştiinţă care pe măsură ce se des-

www.dacoromanica.ro

voltă se alipeşte tot mai mult istoriei, îi este cu totul străin Aşa se explică de ce la 75 de pagini privitoare la epocile de piatră, pentru care avem ştiri destul de rari relativ, corespund numai 26 de pagini privind epocile de metal, atît de bogate în date precise asupra popoarelor vechi. In toată cartea nu se pomeneşte nimic despre popoarele antice ale Europei sau despre mişcările lor decît numai pe basa informaţiunilor vagi şi unilaterale ale antropologiei. In felul acesta trebuie să considerăm cartea lui Furon ca o călăuză utilă şi competentă numai pentru paleolitic, pentru epocile mai recente fiind cu totul insuficientă. Pe de altă parte informaţiile aduse sînt privitoare numai la Franţa şi la ţerile vecine, aşa că pentru ţeri mai depărtate de această arie geografică, ea trebuie utilisată, chiar după recomandarea autorului, cu foarte multă prudenţă. Totuşi, pentru ţara noastră, în linii generale, ea poate fi întrebuinţată de începători, mai ales cînd e vorba să-şi facă o ideie sumară despre preistorie şi despre subîmpărţirile ei.

Radu Vulpe.

* * *

G. Cantacuzino, *Legăturile între civilisaţiile orientale şi occidentale în lumea antică*, Vălenii-de-Munte, 1929.

Lucrare de sintesă, întrebuinţînd un bogat material nou. Interesant mai ales capitolul II, care tratează despre resistenţa civilisaţiilor orientale la propagarea elenismului (nu se poate zice: *seleucidic*). Şi resistenţa Egiptului în capitolul III. Al patrulea cuprinde raporturile cu Roma („clientelare", nu „clientare"). Conflictul între cele două jumătăţi, apuseană şi răsăriteană, ale lumii romane, în capitolul VI, foarte bun. Influenţele religioase dau materie altui capitol. La urmă evoluţia „principatului", spre monarhia orientală. Ingrijită bibliografie.

* * *

Ion Rusu Abrudeanu, *Inalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul României, dr. Miron Cristea, Inalt Regent, Omul şi faptele*, I, Bucureşti, 1929.

Biografie complectă, începînd din vremi mai vechi. Cuprinde şi informaţii nouă, între care şi unele documente.

* * *

www.dacoromanica.ro

Petru Tămăian, *Istoria seminariului şi a educaţiei clerului diecesei romîne-unite de Oradia,* Oradea 1930.

Lucrarea d-lui Petru Tămăian întregeşte cunoştinţa vechilor aşezăminte de cultură din Oradea, întrebuinţînd izvoare locale şi, ici şi colo, chiar ceva inedit. Şi scandalurile, cu ameninţări de omor, din vremea dominaţiei maghiare (pp. 35-6). Prigoniri ale inspectorilor de atunci, pp. 44-7. Foarte utilă lista Romînilor cari au studiat în seminariile catolice străine.

* * *

Ion Chinezu, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929),* Cluj 1930.

Aceste articole culese din revista *Societatea de mîine* sînt foarte bine informate şi scrise cu îngrijire, cuprinzînd caracterisări sigure şi variate. Aşezată pe linii generale fireşti, cartea dă o icoană complectă a mişcării literare ungureşti în Ardeal, pentru ultimii zece ani. Aflăm că există patru antologii în limba maghiară ale poesiei româneşti. Figuri literare ca a episcopului calvin Makkai trezesc interesul pentru o producţie literară prea puţin cunoscută pentru a i se da tot ce se cuvine.

In introducere găsim un matematician din Secuimea secolului al XVIII-lea şi al XIX-lea († 1856), care se chiamă Lupu. Şi numele altuia, Bólyai († 1860), duce la origini româneşti (Bolea). Scrisorile lui Clement Mikes au fost întrebuinţate şi de mine. Nume ca ale lui Aprily, traducătorul *Luceafărului,* redat şi de poeta Maria Berdea, şi Reményik, aşa de uman şi social, vor trebui să ni rămîie în minte pentru că, avînd alt grai, sînt tot oameni din ţara noastră. E uimitor de mare numărul liricilor ardeleni ai Maghiarilor. Un Antalffy cunoaşte şi poesia mai măruntă a noastră (v. p. 42 şi urm.). Recunoaşterea de Kös a celor trei culturi ardelene (v. p. 64) e interesantă. E şi o mare înflorire a romanului (Irina Gulácsi, Maria Berde), a nuvelei.

* * *

Episcopul Iacov Antonovici, *Documente de ale foastelor schituri Orgoeştii, Bogdăniţa, Pîrveştii, Cîrţibaşii şi Mînzaţii din judeţul Tutova,* Huşi 1929.

Culegere de documente, mai ales din secolul al XIX-lea, privitoare la cinci schituri şi schituleţe tutovene, azi desfiinţate,

www.dacoromanica.ro

biserica avînd doar o oarecare grație în smerita ei siluetă. Orgoieștii sînt făcuți de Safta, fiica Marelui Logofăt Ioan Bogdan. Menționea doniei făcute la 17 April 1480 de Ștefan-cel-Mare lui Mircea, fiul lui Micul Orgoane, acesta fiu al lui Ștefan Orgoane (Orgoiu) (pp. 29 și 40). Un act de la Petru Rareș vorbește de hainia lui Petru Carabăț Vornicul (p. 30). Altele sînt redate în traducere, mai departe, p. 67 și urm. La 17 Octombre 1479 Ștefan vorbește de acte pierdute „cînd a venit Țarul turcesc de a prădat țara noastră" (p. 67). „Lotrul Carabăț", p. 71. Un Turc cu miere, pp. 35-6. Interesantă „*moșia Lipovăț, numită din vechi Zugravi*" (p. 56). La pagina 57: Cetatea Zmeilor și Izvorul Zmeilor (p. 57), și anume lîngă proprietatea poetului Conachi. La p. 93 numele de femeie Severinca. Un om sterp care dă pentru pomenire unei mănăstiri (p. 121). Foarte interesant ordinul domnesc, probabil autograf, al lui Antioh Cantemir, pentru sare la mănăstirea Pîrvești (anexă).

* * *

Ion C. Brătianu, Acte și Cuvîntări, publicate de C. C. Giurescu, III, (1 Maiu 1877-30 April 1878), București 1930.

Se dau aici discursuri parlamentare mai ales, unele de o importanță secundară, altele, firește, de un mare folos (cel despre biletele de bancă), cele despre finanțe, cel despre Basarabia. Dar și acte de Stat, unele inedite. Insemnată depeșa de la 16 Maiu 1877 către Ioan Bălăceanu la Viena (a se punctua „notre situation par rapport au passage des Russes"), prin care se asigură Austria că în convenția cu Rușii nu e nimic contra intereselor Austriei, nimic care să justifice iritația lui Andrassy. „L'indépendance, c'est la Turquie qui nous l'a imposée" (no. 12, p. 48). Lui Bălăceanu i se atrage atenția că operațiile armatei românești vor rămînea distincte de ale Rușilor (no. următor). La 1-iu Iunie, se cere de la Austrieci generalul Doda și se dorește „un ofițer atașat pe lîngă prinț la armata din Oltenia" (p. 79, no. 22). Și la 21, Brătianu caută a potoli și pe Andrássy și pe Bălăceanu însuși, față de care e dur (pp. 120-1, no. 33). Pentru acesta asigurări și la 28 (p. 122, no. 34). La 10 Octombre Bălăceanu presintă pe Andrássy scusîndu-se pentru aventura lui Klapka (în Secuime), dar refusînd promisiunea de ajutor dacă Turcii ar trece Du-

www.dacoromanica.ro

nărea la noi, dînd atenţie numai plîngerii cu privire la cruzimile turceşti; laudă pe soldaţii noştri (no. 55, p. 130 şi urm.). La 30 Novembre Kogălniceanu se plînge, aspru, lui Brătianu că nu se ştie la Bucureşti nimic despre partea Romînilor în luarea Plevnei (p. 139, no. 65). La 1-iu Decembre el se arată îngrijat de atitudinea generalului Drentel (Drenteln) faţă de căile noastre ferate (p. 140, no. 67). Noi plîngeri pentru ce fac la noi Ruşii după luarea Plevnei: Kogălniceanu crede că se va răscula ţara (p. 141, no. 70). Telegramele umflate ale generalului Cernat se unesc cu felicitările străinătăţii (p. 142 şi urm.). Raporturile între Kogălniceanu şi Brătianu sînt cele mai rele: la 15 Decembre cel d'intăiu someză pe cel de-al doilea să revie şi-i pune în vedere demisia (p. 144, no. 79). Şi Marele Duce Nicolae observă că oastea noastră întrece drepturile ei de rechisiţie (pp. 145-7, no. 81). La 27 Decembre Bălăceanu arată lui Brătianu că *Austro-Ungaria nu va recunoaşte niciodată pe regele romîn;* Rusia se gîndeşte chiar la păstrarea legăturii de vasalitate; el vrea independenţa (pp. 148-9, no. 85; cf. p. 150, no. 88). La no. 87 nu se poate „mineur Autriche". Cîteva legi în anexe. Foarte bună tablă (Năstase nu e un „Romîn martirisat de Turci", ci maiorul Năstase; în loc de : Nepotcoitciski: Nepocoicinschi).

* * *

Artur Gorovei, *Alte vremuri, Amintiri literare,* Folticeni 1930. Foarte interesante amintiri ale cunoscutului folclorist. Se arată lectura copiilor de acum treizeci-patruzeci de ani, atmosfera socialistă din liceul de la Iaşi. Note despre romanticul Lambrior. O curioasă revistă de studenţi la Paris, *Revista populară.* Figuri din Bucureşti: Danielopol, Panu, oratori din Cameră. Ciudat scandalul făcut, la Ateneu, preotului de atunci Dimitrie Radu, pentru că era unit. „Revista literară" a lui Teodor Stoenescu îşi află şi ea locul. Pe larg despre poetul ieşean, de real talent, Nicolae Beldiceanu, care a încercat să fie un fel de Lucreţiu romîn. Alături psihologul Eduard Gruber. Apariţia lui Ion Creangă, „desmormîntat". Capitole deosebite presintă pe Creangă (încercarea de a aduce pe Gherea la Iaşi, pentru o revistă), Delavrancea (scrisori ale lui; caldă iubire pentru scrisul „ţeranului"), Vlahuţă (la „Gazeta Sătea-

www.dacoromanica.ro

nului" a lui Datculescu; o scrisoare a lui din ultimul timp), din nou Beldiceanu şi Gruber (frumoase scrisori de la dînsul), N. Gane, V. G. Morţun, Teodor Şerbănescu, G. Diamandy, caricaturistul Jiquidi, pictorul Şoldănescu.

N. Iorga

CRONICĂ

D. I. E. Torouţiu publică un bun studiu despre „Heinrich Heine şi heinismul în literatura românească" şi altul despre „Hermann Sudermann în literatura românească", (Bucureşti 1930). In prima din aceste lucrări, foarte frumos tipărite şi ilustrate, se vorbeşte de provocarea la duel a retrogradului A. A. Sturdza de către studenţii din Iena (pp. 37-8). La pagina 50, Dahlmann, nu Dehlmann, la pagina 51, Gervinus, nu Gervinius. Şi scrisori inedite ale poetului D. Petrino (p. 180 şi urm.). In toate, şi cel mai mic amănunt e descoperit, preţuit şi pus la locul lui.

*

In *Ţara Bîrsei*, II, 6, d. Axente Banciu continuă studiul despre negustorii meceenaţi din familia Boghici cu testamentul, din 1794, al lui Ioan Boghici, scris de preotul braşovean Gheorghe Duma. D. Ioan Gherghel se ocupă de traducerile în româneşte a poeţilor germani.

*

Foarte frumoase ilustraţii după monumente antice şi medievale, în traducere românească, de d. I. Neagu-Negulescu, a cărţii d-lui Albert Thomas, *Lecturi istorice, icoane vii din istoria muncii* (în „Biblioteca Muncii, Cultură generală") (Bucureşti 1930).

*

In „Anuarul Institutului de istorie naţională", volumul V, d. Ioan C. Filitti presintă „un proiect de Constituţie inedită al lui Cuza-Vodă, de la 1863". Se întrebuinţează inedităle de la Academia Romînă. De reţinut această apreciere: „Răsfoind corespondenţa diplomatică a lui Cuza-Vodă, impresia ce se culege este aceia a unei înălţătoare mîndrii naţionale şi a preocupării constante ca nicio atingere să nu fie adusă prestigiu-

www.dacoromanica.ro

lui Statului şi alesului poporului românesc" (p. 376). Corespondenţa lui Negri, agent la Constantinopol, neîntrebuinţată complect de autor, e deţinută de d. A. C. Cuza din Iaşi.

*

In *Feţe bisericeşti în războaie, răzvrătiri şi revoluţii* (Chişinău, 1930), păr. C. Bobulescu presintă, pe lîngă dureroase amintiri din războiu, capitole de istorie a clerului nostru, din care e mai ales interesant acela, foarte atent lucrat, despre participarea preoţilor la revoluţia din 1848.

*

D. Paul Mihailovici menţionează în *Două documente de legătură culturală dintre Romîni şi Ruşi* (Chişinău 1930), cuvîntarea ţinută de Petru Movilă la căsătoria lui Ianus (nu „Ianuş") Radziwill cu Maria lui Vasile Lupu. Ea merită să fie publicată şi tradusă. In acelaşi timp se dă o dedicaţie a arhiepiscopului de Chiev, pe un Triod-Penticostariu al său din 1631, către fratele Moise, Domn al Moldovei. Petru se intitulează şi „voevodici al ţerii moldoveneşti". Pe Moise-l consideră ca „moştenitor adevărat şi firesc". Ii recomandă buni sfetnici, judecăţi drepte, pace cu vecinii, luptă „pentru libertatea patriei şi a supuşilor", înlăturarea superstiţiilor, crearea de fundaţii bisericeşti.

*

Note despre biserica din Grădişte (Vlaşca) în publicaţia d-lui Dimitrie Ionescu, *Anuarul Şcoalei normale de învăţători din Grădiştea-Vlaşca, 1919-1930* (Bucureşti [1930]. La pagina 4, nota 1, o notă dă resumate de documente de la sfîrşitul secolului al XVI-lea despre Bunea şi Dumitru Grădiştenii (şi o vînzare de rumîni). Se dă inscripţia bisericii: „Dumnezeiasca sfînta această biserică făcut[ă] den temelie ca să fie de pohvală Uspeniei B[ogorodi]ţa cu toată voia Bunei Vist. şi a jupănesei lui, Grăjdani. O, prea-curată, priimeaşte. Vă dni Io Constantin Vv., msţa Sept. 8, leat 7166" (pp. 5-6). Şi o inscripţie de mormînt: „Aicea zace jupîneasa Maria, muma jupî[nu]lui Bunei Ve[l] S[l]uge[r] şi coconii lu[i] Enachi, Vlad, Chirana.., vleat 7157". Şi alte ştiri despre Grădişteni. Şi un onomastic util. Se reproduc portretele ctitorilor.

*

www.dacoromanica.ro

In *Societatea de mîne*, d. T. V. Păcăţianu începe un studiu despre dieta ardeleană din 1865. De d. S. Poienaru, note despre satul Şieuţ, lîngă Năsăud.

•

Udrişte Grămăticul care scrie la 1622 un act de vînzare a unui Ţigan, la Tîrgovişte, îmi pare a nu fi altul decît însuşi Udrişte Năsturel (Hasdeu, *Arch. Istorică*, I, p. 128, no. 187).

•

In *Gîndirea*, X, 1, un portret al lui „Constantin-Vodă Moruzi", „de Schladek" (?). L-am cunoscut în ultimul timp prin originalul păstrat în Muzeul Societăţii istorice şi arheologice din Atena. E, cum arată inscripţia greacă de jos, Constantin Ipsilanti.

•

In *Atti della deputazione di storia patria per le Venezie*, 1929-30, d. Pietro Orsi presintă personalitatea şi domnia lui Carlo Emmanuele I, duce de Savoia, luptător contra Spaniei la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

•

In *Peninsula Balcanică*, VIII, 7-8, note, de d. A. Arginteanu, despre „nunta la Fărşiroţi".

•

In *Darul vremii*, I, 6-7, note despre presa romînă după 1866, de N. Iorga.

•

In *Codrul Cosminului*, VI, (1929-1930), d. Teodor Balan tratează despre Bucovina în timpul marelui războiu. Afacerea bieţilor ţerani prefăcuţi în „legionari", p. 25 şi urm. Contrabanda oficială de provisii din Moldova, p. 58 şi urm. Prădăciunile Ruşilor, p. 63 şi urm. „Brutalitatea oficială" a Germanilor, p. 69 şi urm. „Soldaţii armatei austriece s'au purtat în aşa fel, încît se poate vorbi şi de o invasie austriacă. S'a devastat şi s'a rechisiţionat la fel" (p. 72). Ideile criminale ale lui Aurel Onciul, p. 84 şi urm. S'ar putea ca la unirea Bucovinei să fi avut şi eu o parte. In anexe, multe documente,— Despre istoria vechiului Cernăuţi de d. Al. Bocăneţu am vorbit deosebi. Tot aşa şi despre studiile paleografice ale d-lui Ni-

www.dacoromanica.ro

colac Grămadă. — In *Cehoslovacii şi Romînii*, d. Ion I. Nistor dă şi ştiri privitoare la vremea mai veche. D-sa crede în Menumorut (p. 263). Predicarea la noi a lui „Mozupon" şi „Zandov" îmi pare mai mult ca dubioasă (p. 265). La pagina 165 a se ceti 1750, nu 1150. Interesantă serie de ştiri despre expansiunea românească spre Vest, p. 267 şi urm. (bibliografie nouă). D. Nistor nu cunoaşte studiul nostru frances, publicat la Praga, asupra raporturilor noastre cu Cehii. Scrisorile date la lumină de d. Macurek le-am reprodus în revista aceasta. Relaţiile mai nouă sînt larg expuse. Texte străine dă d. Leca Morariu.

*

Folositoare note despre şcoala din Năsăud în frumoasa carte a regretatului Sandu Manoliu, *Icoana unei şcoli dintr'un colţ de ţară românească*, Năsăud 1930. Partea veche e perfect informată (unele note au valoarea unei bibliografii generale), expusă critic şi cu mult gust ilustrată.

Se văd noile clădiri şcolare ale satului cultural: proporţiile sînt imposante. Plăcută presintarea vieţii sociale de astăzi (p. 58 şi urm.). Amintirile foştilor elevi sînt de tot interesante (p. 155 şi urm.). Tot aşa unele biografii ca a profesorului Vasile Petri (p. 172 şi urm.), a neuitatului Solomon Haliţă (p. 259 şi urm.). Frumoasă — neaşteptată — poesia închinată de Th. D. Speranţă învăţătorului (pp. 291-2). Şi o curioasă poesie francesă (pp. 293-4). Cel mai bun studiu asupra lui Coşbuc, un adevărat model, de d. Sandu Manoliu însuşi, p. 359 şi urm. (p. 360, nota 1: flăcăul adoptat de fata cu zestre). Nelivaica, unul din înaintaşi, corespunde numelui de Nelevaico, din Rusia apuseană.

*

O scurtă istorie a Iesuiţilor o dă păr. Felix Wiercinski într'o broşură românească apărută la Sătmar, *Ce este societatea lui Isus? Ce sînt Iesuiţii?* Opera Iesuiţilor în Romănia (dar vezi Colegiul polon de la Iaşi în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea), nu e cu totul necunoscută autorului, care discută acusaţiile lui Şincai (p. 77).

*

Raporturile Sf. Scaun cu Napoleon ca Suveran italian şi cu toate puterile italiene până azi sînt expuse precis şi cu a-

www.dacoromanica.ro

dînc simţ politic în discursul d-lui Mussolini la Cameră, în ziua de 14 Maiu 1929. El e cuprins în culegerea *Discorsi del 1929* (Milano [1930]), p. 71 şi urm.

•

Părintele episcop Iacov (Ioan Antonovici) retipăreşte la Huşi descrierea sa „O călătorie la mănăstirea Putna în Bucovina cu prilejul celui al IV-lea centenar de la moartea Marelui Ştefan".

•

Plîngeri către Impăratul asupra situaţiei Romînilor din Ardeal şi Banat sînt aduse înainte, după un manuscris de la 1804, în *Analele Banatului* pe April-Iunie. Tot acolo despre o conscripţie bănăţeană din 1783. D. V. Bugaru dă o listă de foi volante cu privire la Banat. Picturile bisericii Sf. Ioan din cimitirul Caransebeşului (1787; meşteri Ion, cu fiul Ion şi ucenicul Ion, sînt remarcabile. Dar ce grozăvii sculpturile d-lui F. Gallas!

•

In studiul lui Cremer despre „Ucraina şi cîntecele ei istorice", cuprins în *Die Ukraine, Kriegspolitische Einzelschriften,* caietul 12, Berlin, f. an, se expune ce s'a ţesut ca legendă şi cîntec în jurul acelui urmaş prin femei al lui Ştefan-cel-Mare, Dimitrie Vişnienieţchi, care, în 1564, a jertfit totul pentru coroana Moldovei. „Legenda, care începe acum în cronica latină a lui Temberski (publicată în 1669), îl arată luptînd, în cîrlige în care-i era prins trupul, două zile întregi, cu arcul contra Turcilor; înainte de a muri trage şi asupra Sultanului. Bucata poetică însăşi e la paginile 62-C3. Am tradus-o în *Neamul Românesc* de la Iaşi. După alte povestiri Turcii l-ar fi tăiat în bucăţi, mîncîndu-l.

•

In Boabe de grîu, I, 4, note, de d. Tache Soroceanu, despre Pinacoteca Statului din Bucureşti (frumoase ilustraţii).— D. Ioan Georgescu presintă „Asociaţia" ardeleană.

•

In ultima parte a studiului său despre Gheorghe Asachi în Italia *(Il giornale di politica e di letteratura,* VI, 5-6), apărut în

www.dacoromanica.ro

extras, d. Claudiu Isopescu citează ştiri din Principate pe care le dă *Il giornale del Campodoglio,* la care a colaborat şi poetul moldovean. Venit la 11 Iunie 1800 la Roma, Asachi deveni răpede un scriitor italian. Informaţia de la 13 Maiu 1811, în care se spune că orice schimbare ar fi mai bună decît starea actuală, pare să fie a lui. Se explică prin moda timpului sonetul către „aerostatica" doamnă Blanchard. Se descopere că Moldoveanul a fost ales membru extraordinar al „Societăţii literare romane". Ca referendariu la Afacerile Străine încă din 1813, el face o lungă odă domniţei Ralù, fiica Domnului. Se relevă şi un plan napoleonian cu privire la Dacia, pe care generalul Miollis îl comunică lui Asachi, gata să plece (la 22 Iunie 1812). Inainte de a pleca, visitează, cu Vincenzo Monti el însuşi, pe mama iubitei sale Bianca Milesi la Venzago. Prin Veneţia, el trece pe apă la Constantinopol, şi, tot pe apă, de acolo la Galaţi.

* *

Vornicia moldovenească până la 1504 (din „Cercetări Istorice", V[1]) a d-lui Gh. Duzinchevici, e o descoperire atentă a tot ce cuprind izvoarele asupra acestei demnităţi.

*

In *Lo gotico, signo de Europa (libro de viage)* a d-lui Juan B. Teran, Buenos Aires (1930), se vor găsi note interesante despre Italia, Franţa, Anglia, Germania. Multe formule spirituale ale rectorului Universităţii argentine din Tucuman, şi juste tot odată. Astfel, la pagina 85: „Dictatorul e omul care înţelege şi neagă democraţia. Demagogul e omul care n'o înţelege, dar e convins că o întrupează". Ba e şi triumful la Salonul din Paris al unui „Rubens" bulgar (pp. 86-9). O curioasă analisă a lui Raoul Glaber, pe care autorul spune că l-a „descoperit", ca pe o „carte rară" (p. 91 şi urm.). Scriitorul enumeră ediţiile dar uită pe aceia din *Monumenta Germaniae Historica,* şi în seria pentru şcoli (la el se referă poate cînd vorbeşte de „colección de libros para la enseñanza"; p. 92). L-am presintat cetitorilor noştri acum cîţiva ani. Glaber e considerat însă ca un profet de decadenţă neapărată, un antecesor al faimosului Spengler. Se citează şi cartea conaţionalului nostru, d. Matila Costescu Ghica despre „Estetica proporţiilor".

*

www.dacoromanica.ro

Cea mai nouă bibliografie despre Bismarck, în *The Journal of modern history*, II, 1, p. 74 şi urm.

•

D. Arpad Bitay publică un studiu, în ungureşte (Arad 1930), despre gimnasiul „Majláth" din Alba-Iulia.

•

Note despre cuvinte româneşti din ungureşte le dă tot d. Arpad Bitay, în „Székely Nemzeti Muzeum Emlékkönyéből" din 1929.

•

In „Glasnicul societăţii din Novisad", III, 2, 1930, păr. episcop I. Zeremschi se ocupă de mănăstirea Partoş. Sînt şi cărţi de la Opovo. Cutare călugăr de acolo, în secolul al XVIII-lea, a murit la noi, la Cozia (p. 212). Altul e din Zarand şi vorbeşte româneşte, ca şi cîţiva încă (p. 215). Partenie Barbulovici (e născut la Pereni, în Muntenia, la 1733, Ioanichie Sîrbu la Răşinari, puţin înainte *(ibid.)*).— Raporturi sîrbeşti cu Moscova, la începutul veacului al XVIII-lea, pp. 272-3. Misiunea în Rusia, pe atunci, a lui Iovan Monasterlì (p. 283 şi urm.).

•

D. N. Ghiulea publică o întinsă lucrare, *Asigurările agricole, grindina, mortalitatea vitelor* (Bucureşti 1930). Consideraţiile sociologice de la început sînt foarte interesante. Asigurările contra grindinii se văd a fi, în Germania, încă de la sfîrtul veacului al XVIII-lea; în Franţa ele sînt propuse la 1799 şi ieau fiinţă de la 1823 înainte (p. 200 şi urm.). Frederic-cel-Mare fundează în Silesia o societate pentru asigurarea vitelor în 1765 (p. 291). Danemarca urmează.

•

Asupra „Caravlahilor" cu urşii şi H. C. Thomson, *The outgoing Turk*, Londra 1897, pp. 170-1.

•

Două hărţi cu teritoriul românesc, una a lui Sanson („Harta Delfinului"), în 1696, alta a lui H. Moll, în Londra, la 1725 (Ismailul e redat: Smila; Basarabia tătărească e neted delimitată) în aceiaşi carte, pp. 204 şi 206.

•

www.dacoromanica.ro

In broşura d-lui P. Nemoianu, *Sîrbii şi Banatul* (Craiova 1930) se cuprind articolele autorului din revistele „Ţara Noastră" şi „Analele Banatului", examinarea teoriilor ungureşti şi sîrbeşti cu privire la originea elementului românsce din Banat (se întrebuinţează izvoarele străine, puţin cunoscute). Urmează presintarea pe scurt a elementelor de imigraţie sîrbească în provincie şi a luptelor lor pentru validitarea politică. Alături, sforţările de a se osebi ale Romînilor, în 1848 şi după aceia. Cîteva note despre stările de azi.

*

Intr'o biserică din Cerneţi, între alte cărţi este un Mineiu veneţian pe Mart, tipărit în 1675, la Veneţia, de Nicolae Glykys, care poartă de mai multe ori mica pecete a lui Constantin-Vodă Brîncoveanu, delicata stampilă lucrată la Braşov.

El se află azi în păstrarea mea.

*

Un articol, de d. Raoul Allier, asupra lui Grotius ca „precursor al Societăţii Naţiunilor" în *Revue de Genève,* Novembre 1930.

*

In cartea d-lui Mihail Moldovan, *Dinamica muncii* (Bucureşti, 1930), la etimologiile cuvintelor care înseamnă „munca", toate cu simţ de durere, se uită că la noi e „lucru" cu sens de cîştig (şi „lucrător"). „Muncă" la noi poate veni din slavoneşte, dar probabil prin canalul unguresc.

*

Studii despre Sf. Augustin în *Raze de lumină,* a studenţilor în Teologie din Bucureşti, II, 4. Se uită la bibliografie studiul mieu din *Cărţi representative,* I,

*

O carte ciudată, apărută la Liège, e această operă a unei doamne înstrăinate, care scrie pentru „copiii ţerii româneşti cari trăiesc în Franţa şi nu-şi cunosc limba maternă", *Abrégé de l'histoire de la Moldo-Valachie, aujourd'hui Roumanie, depuis Trajan jusqu'à nos jours, traduit de l'histoire écrite par un professeur de lycée de Bukarest* (Liège, imprimerie H. Vaillant Carmanne, 1893).

*

www.dacoromanica.ro

Şi pentru cultura generală sînt de folos observaţiile d-lui Ign. Kratschkovsky despre raporturile dintre cugetarea asupra poesiei la Arabi şi la Greci, în secolul al IX-lea, în *Le Monde Oriental*, XXIII, 1-3. Cutare Arab protestă împotriva părerii că ai lui pot lua ceva de la Greci, cari scriu pentru Greci, nu pentru Arabi. O deosebire naţională cum nu se află în Apus.

•

In Revista *scriitoarelor şi scriitorilor romîni*, VI, 8-10, scrisori familiare ale lui Al. Vlahuţă.

•

Fundaţia Carnegie publică şase conferinţi ale d-lui Joseph Barthélemy, *La conduite de la politique extérieure dans les démocraties* [Paris 1930]. La pagina 15: „Il y a la question des petits États. Certes, dans la diplomatie on est joli; on ne dit pas à un État qu'il est petit, on indique qu'il est un État qui a des „intérêts limités"". Şi aminteşte că „petit État" fusese considerată şi Franţa de Englesi, Americani şi Iaponesi, la Washington. Situaţia penibilă a unui preşedinte de republică frances, atins, din momentul alegerii lui, de „o semi-paralisie morală", trăind politiceşte numai prin miniştri, făcînd pe „regina Angliei", pp. 40-1. Şi se reproduc cuvintele d-lui Poincaré: „Quelle lourde et pénible charge que celle du chef Étant dont le rôle est de faire respecter successivement les idées d'autrui et d'abdiquer ses idées personnelles" (p. 41). Jules Ferry zicea că responsabilitatea miniştrilor presupune şi independenţa lor (pp. 41-2). Preţioase amintiri personale pentru conferinţa de la Cannes şi retragerea d-lui Briand (p. 47 şi urm.).

•

Note despre gimnasiul „C. A. Rosetti" din Galaţi le dă d. director Ştefan D. Popescu în *Monografia* sa (Galaţi [1930]). Gimnasiul a fost întemeiat la 1923 pentru cartierul Bădălanului.

•

D-ra Zoe Gheţu publică un bun studiu despre marele poet engles Tennyson (*Alfred lord Tennyson, omul şi poetul*, Bucureşti 1930). Traducerile autoarei nu sînt rele. Am tradus şi eu odată „Bunica" lui Tennyson (d-ra Gheţu a încercat însăşi a o reda în versuri la paginile 127-8): se poate ceti în *Opera*

www.dacoromanica.ro

poetică a mea. Am dat acolo şi o parte din „Idilele regelui". E adevărat că atunci d-na Ghețu poate nici nu era născută... Mişcarea inaugurată de Wordsworth şi de lakişti, cu privire la care era ceva de cules din a mea *Istorie a literaturilor romanice* şi din broşura specială a d-lui M. Beza, n'are nimic a face cu „spiritul de democratisare a vieţii"; ea nu e o „democratisare a artei", ci reacţiunea spiritului celtic contra retoricei latine, a simplicităţii spiritului celtic contra retoricei francese a unui Pope (v. p. 117). Nu înţeleg nici nevoia de a *crea* o limbă, nici nereuşita lui. Traducerea de Haralamb Lecca a lui *Enoch Arden* e din limba franceză; de aici, ca şi din firea retorică a traducătorului, defectele (cf. p. 118). Traducerea poemei *Dora* de d. Grimm e foarte frumoasă: nu poate fi comparată, în fluiditatea ei, cu forma legănată a greului vers întrebuinţat de Lecca.

•

Deosebit de bine scrisă e în colecţia cu acelaşi nume „Istoria greacă" a d-lui Gustave Glotz, din care a ieşit un volum şi două fascicule. Foarte nouă partea în care se arată ce tîrziu, cu Licurg, neexistentul, cu tot, s'a format legenda Spartei eroice. Drakon Atenianul, în schimb, n'ar fi un simplu „drac", un balaur, ci o figură istorică. Foarte multe amănuntele pentru războaiele medice. Rolul mare în cultură al metecilor atenieni (II, p. 526). Partea culturală e, în general, foarte largă.

•

„Istoria Orientului" de d. Alexandre Mortet (în colecţia Glotz; până acum trei fascicule) se distinge prin larga parte făcută, pentru întâia oară, preistoriei. Negadah şi Susa sînt presintate cu interes. Dar metoda rămîne cea strict arheologică. Se vorbeşte amănunţit şi de protoistoria egipteană şi mesopotamiană. Indoieli asupra originii „caucasiene" a Sumerienilor (p. 122). Definiţia Faraonului: „In persoana lui s'a realisat concentrarea şi individualisarea puterilor atribuite fiecăruia din totemii locali" (p. 172). E „Horus-Ra incarnat între oameni" (p. 213). Funcţionarii sînt întreţinuţi de domenii (p. 217). Piramidele sînt „mai întâiu o operă de credinţă şi a regelui şi a poporului" (p. 229). „Regele singur se bucură de plenitudinea nemuririi osiriene" (p. 236).

•

www.dacoromanica.ro

Nu s'a băgat de samă o traducere de Emanoil Chinezu, publicată la Craiova, în 1858, *Tablou istoric al diplomaţiei, de la origina echilibrului european până în zilele noastre* (1860), de contele de Garden.

•

Despre raporturile dintre Hus şi Wiclef, Kvačala, în Memoriile Academiei boeme pe 1928.

•

In *The beautiful lady Craven, original memoirs*, editate de A. M. Broadley şi Lewis Melville, Londra [1930], I, p. 106, se pomeneşte abia trecerea prin Bucureşti, pe larg descrisă în cartea francesă. Cîteva pagini numai despre şederea la Constantinopol.

•

O luminoasă carte despre Napoleon o dă d. J. Holland Rose în conferinţele sale publicate supt titlul *The personality of Napoleon* (Londra 1929). Intăiu „omul" (influenţa Corsicei, „Itaca Greciei", ţară de oameni armaţi, de caporali, de vendette, de clanuri, cum o descrie, la 1769, călătorul Bowell; tinereţă în mijlocul teribilelor pasiuni politice; tată „neastîmpărat, intrigant"; mamă de sînge genoves cu picături greceşti, capabilă de a bate, pentru că şi-a rîs de mersul bunicii, pe locotenentul de şaptesprezece ani; el; „un Italian tăcut, hotărît, plin de resurse"; despreţ pentru „lipsă de caracter" a Francesilor; Corsicani plini de patriotism local; operele lui literare; „Iacobinul" după Rousseau, revoluţionar înainte de revoluţie; la Auxonne gata să tragă la vestea tulburătoare a luării Bastiliei — p. 42 —; acţiune în Corsica, 1789-91, insula fiind cîmpul de aplicaţie pentru teoria „Contractului social" — p. 49—, lipsă din Paris în vremea masacrelor din Septembre, deci „la front cu mînile curate"; e pentru Iacobini în Provenţa; închis la Antibes după căderea lui Robespierre; încercare zădărnică în Corsica, 1795; vrea un guvern tare şi cucerirea Italiei), „războinicul" „legiuitorul" (superior ca prim-consul — p. 135), „Impăratul", „Cugetătorul" (admiră pe Ossian, pe Voltaire, nu pe Shakespeare; cere lui Goethe să

www.dacoromanica.ro

scrie o „Moarte a lui Cesar" şi să se aşeze la Paris; nu-i place Tacit), „Stăpînitorul lumii"; „Exilatul".

*

Biblioteca Pierpont Morgan (Pierpont Morgan Library) publică un volum de dări de samă pe anii 1924-1929 („A review of the growth, development and activities of the library"). Se reproduc cîteva din admirabilele manuscripte ale marii colecţii, începînd cu secolul al IX-lea (şi frumosul „Misal" al lui Berthold, din secolul al XIII-lea, Psaltirea de la Cambrai, tot din al XIII-lea (pe acest ms. se pomeneşte numele lui Teodor Paleolog, marchis de Montferrat; p. 27). Urmează presintarea celor mai vechi tipărituri (una vine din mănăstirea S. Mattia din Murano; p. 33). La adause *Erotemata* ale lui Manuil Moschopulos (p. 49). Un „lecţionar" grec din secolul al XII-lea, fost al bisericii Sf. Gheorghe al Chiparoşilor (p. 51). O Evanghelie armenească de la Sis, scrisă în 1274, de un Constantin după cererea mareşalului Oşin, pp. 55-6. Alt ms. armenesc, p. 67. Un manuscript din Hayton, pp. 60-1. Un Legrand, *Le livre de bonnes moeurs* (sec. XV). Una din operele regelui René (pp. 66-7).

*

In fasc. VIII, *Hrisoave şi cărţi domneşti (1646-1651)*, d. Boga dă acte cu privire la Efrem Hăjdeu şi la Pătraşcu Danovici (cu sora Antemia, fiii „bătrînului Danovici"): acesta e autorul Cronografului (p. 1, no. I). Actul următor arată (p. 5) că Gheorghe Roşca Vistierul ţinea pe fata Saftei Барноскиже, soţia Postelnicului Barnovschi (şi mama lui Miron-Vodă) (p. 4).

In fasc. IX, *Mănăstirea Hîncu (1677-1802)*, un act din 1677 de la Mihalcea Hîncul biv Vel Stolnic (fiul lui Mihalcea Hîncul Serdar; pp. 1, 3). Şi alte acte cu privire la această familie şi donaţia ei, Schitul Hîncu.

*

Note despre trecutul medicinei la noi, în *Clujul medical*, XI, 11, de d. Valeriu Bologa. Se relevă marele rol al medicilor veniţi din Macedonia. Urmează Ardelenii şi începuturile medicinii în Principate (se reproduce chipuri şi frontispicii). Ar trebui trasă în broşură.

*

www.dacoromanica.ro

In cartea d-lui M. Chiriţescu-Arva, *Al II-lea Congres internaţional pentru ştiinţa solului în Rusia Sovietică* (extras din „Buletinul Ministeriului Agriculturii şi Domeniilor", IV-V, 7-10, 1930), folositoare ştiri asupra actualei stări de lucruri în Rusia. Un Romîn din Orheiu, Nicolae Dima, profesor la Taşchent, în Turchestan (p. 25).

*

Un conspect al bisericilor eparhiei Hotinului în *Episcopia Hotinului, Anuar,* Chişinău, 1930.

*

In *Reise-Momente* ale Tirolesului Jacques Jaeger (Viena 1887), cărticică ilustrată care a avut două ediţii, se descrie drumul pe Dunăre de la Belgrad la Turnul-Severin (vederea Cazanelor). Ada-Calè are un capitol (altă vedere). Pescuitul şi facerea icrelor se descriu pe larg (p. 79 şi urm.). La Severin găseşte „totul german": otel, cafenea, restaurant, bărbier, tutungerie, café-chantant. Grădina e „primitivă". Autorul, care a văzut multe oraşe de la noi (şi Tecuciu, Agiud, Roman, Iaşi), le află pe toate de acelaşi tip; numai Bucureştii „imită Parisul. Lipsă de stil la case, lipsă de gust; viaţă socială mediocră; lipsă de cultură generală". A văzut şi părăsitul Cerneţi, cu cele două biserici, a căror pictură nu place visitatorului. Două cuvinte despre literatura românească. Vagoanele noastre de clasa întăiu sînt presintate ca „Marterkasten". Se descrie şi teritoriul pănă la Arad şi Seghedin.

*

In cartea păr. arhiereu Grigorie Leu Botoşăneanu, *Confesiuni şi secte, studiu istoric-misionar,* Bucureşti 1929, un scurt capitol despre „raportul şi influenţa catolicismului, bogomilismului, husitismului şi protestantismului asupra Bisericii ortodoxe romîne". E o compilaţie inteligentă. Unul mai lung despre sectele la noi.

*

In *Les origines historiques des problemes économiques actuels,* Paris 1930, d. Henri Hauser discută metoda de cercetare a factorilor economici, „originea problemei materiilor prime", „problema debuşeurilor", „problema monetară", şi „problema preţurilor", „capitalismul comercial şi bancar", „problema mun-

www.dacoromanica.ro

cii". In apendice: „Sarea în istorie", note asupra băncilor din veacul al XV-lea până la al XVIII-lea, asupra crisei financiare europene din 1559. Informaţia e tot aşa de nouă ca şi ideile ce se desfac dintr'însa.

*

Şi în *Revue des vivants*, IV, 7, un jurnal al „zilelor din Iulie 1830". Intenţia de a ucide pe Polignac (p. 921). Şi aici „les bandes en guenilles" (pp. 923-5). Steag care se pare tricolor, dar e roşu, pe turnurile de la Notre Dame (p. 924). Pe baricade *numai cel roşu (ibid.)*. Se strigă şi „Vive Napoléon II! A bas les Bourbons". Elevii Şcolii Politehnice sînt la tunuri (p. 926). Scriitorul găseşte că e „revoluţia cea mai nemorabilă şi mai sublimă pe care o va presinta istoria" (p. 927). Liberalii învingători se temeau ca Parisul să nu fie asediat de trupele regelui (p. 928).

*

Multe lucruri noi în broşura, bine presintată, a d-lui G. T. Niculescu-Varone, *Jocuri româneşti necunoscute*, Bucureşti 1930. Şi pentru glosariu atîtea cuvinte noi (un bun indice la sfîrşit). La pagina 13 se pare că „lemnul lui Dumnezeu" nu e busuioc, ci „lemnul Domnului" pe care-l cunosc din Moldova. Despre piesa de îmbrăcăminte femeiască *zadia*, p. 23, nota 1. „Maramoaica" e un joc ţigănesc („maramoiu"=Ţigan) (v. p. 26). Şi aici, pe la Năsăud, *pecuine* pentru oi (p. 28, nota 1). Indicele general al jocurilor, cu o foarte bogată bibliografie, e extrem de preţios.

*

In *Arch. istorică*, I[1], p. 74, la un document al Domnilor Ilie şi Ştefan din 8 Mart 1442 гдѣ вна сас дан e rău tradus de Hasdeu: „unde a fost Sasul Dan". Un Sas nu putea să poarte numele de Dan. Sas e şi numele vechiului Sas Voevod.

*

In *Ţara Bîrsei*, II, 5, d. Axente Banciu continuă studiul său despre familia de patroni literari Boghici, (tirajul a parte a apărut de curînd la Braşov). Apoi unele note despre viaţa din Şchei într'o anchetă de la 1761. O cronică a Prejmerului de un pastor sas (anii 1750 şi urm.).

*

www.dacoromanica.ro

D. Filip Horovitz publică în *Cercetări Istorice* de la Iaşi, V (1929), un larg studiu: „Despre organisaţia administrativă a Daciei Traiane până la Marcus Aurelius" (Adrian în luptă cu Sarmaţii la Sarmisegetuza în chiar prima zi a anului 118; p. 10. Autorul admite, p. 17, data de 121 pentru „bifurcarea" Daciei. Şi că la Romula era capitala Daciei Malvense, pp. 59-60).

*

D. Hans Schulz încearcă (Bucureşti, f. an) o „Istorie a Românie de la Congresul din Paris până la 1922". E o lucrare de „bacalaureat" la Viena, în 1927, a unui străin, născut la noi şi cu dragoste de noi. E un scurt studiu bine gîndit şi de o formă plăcută. Paginile despre războiul de unitate naţională sînt deosebit de calde. „In seara de 24 Iulie 1917, trupele germane, Bavaresii şi Brandenburgesii temuţi, fugiră într'o goană nebună înaintea acelor ţerani simpli, cari nu cruţau pe nimeni.... Victoria de la Mărăşti pare, poate, foarte mică faţă de marile succese ale Puterilor Centrale, dar are totuşi însemnătatea ei deosebită. Este singura dată cînd Romînii au fost victorioşi într'o luptă de ofensivă. Au dovedit înainte de toate că „Valahul" despreţuit, cînd este echipat cum trebuie, e la înălţimea divisiilor germane, cele mai bune din lume. A dovedit puterea de luptă a trupelor româneşti şi a arătat poporului romîn că orice duşman poate fi învins printr'o voinţă neclintită." Se recunoaşte, după apărarea de la Mărăşeşti, fuga Germanilor la Răzoare. „Această mare ofensivă, care, prin numărul şi durata asalturilor, este una din operaţiunile cele mai însemnate de pe frontul de Est, se sfîrşi cu victoria deplină a armatei româneşti. Cetind cartea lui Czernin, „Im Wetkrieg", putem zice că „trupele lui Mackensen fură crunt bătute". Numai „generalul Ştefănescu" care ar fi oprit la Iaşi prinderea familiei regale de către bolşevici mă încurcă. Nu era la Iaşi numai o gazetă, „Gazeta Moldovei", care nici n'a existat.

*

D. Teodor Bălan publică la Cernăuţi (1930) o reproducere complectă a *Crestomaticului românesc din anul 1820* al lui Teodor Racoce. Note numeroase arată originea tuturor acestor „istorii", care trec de la Lucian şi Plutarh la Wieland şi Mme de Genlis.

*

www.dacoromanica.ro

In Colecţia de Clasici adnotaţi, în care volumul d-lui Struţeanu cuprinde o prefaţă fantastic de greşită, volumul de proză a lui Alecsandri e însă foarte bun. Introducerea, scurtă, e datorită d-lui Al. Marcu, care a cercetat raporturile poetului cu Italia.

Tot aşa — şi mai ales — Bălcescu al d-lui P. P. Panaitescu.

D. N. Cartojan şi-a reservat pe M. Kogălniceanu. Prea puţine bucăţi mai nouă. Nu trebuiau să lipsească nuvelele şi ceva din romanul pe care l-a publicat Asachi în foiletonul „Albinei".

*

In *Ţara Bîrsei*, II, 3, păr. I. Lupaş schiţează, foarte pe scurt, viaţa şi opera lui Ioan Bogdan. D. A. A. Mureşianu se ocupă de preotul Teodor Baran din Şchei (începutul secolului al XVIII-lea; el apare pe la 1736 în luptă cu episcopii Inochentie şi Climent de Roman; aceştia apără Biserica împotriva intrusiunii mirenilor şi a Saşilor. El isprăveşte învins de protopopul Radu Tempea, pe care-l făcuse să fie arestat. D. dr. Emil Pop urmăreşte vechile nume româneşti de plante în lucrările Romînilor ca şi în ale străinilor. D. I. Colan dă o nouă „Istorie a Ţerii-Româneşti" de la 1768 (nu 1792), aflată la capătul unui manuscript al *Cronicii Sloveanilor*. Nu poate fi opera Pitarului Hristachi, care scrie mai tîrziu. Versuri greceşti sînt intercalate (ἄφησε με, παρακαλῶ σε; p. 269). „Chicopiseni" (p. 270) e „Nicoposeni" (de la „Nicopoia"), „Sfetison" e Sfeti Ion. Nu „Lăpoşat", ci „Lăpoşan" (rimează cu Ciocîrlan): e Lăpuşneanul (pentru polcovnicul, „pocomnicul" Ilie). „Veroşanu" e egumenul de la Vieroş. „Blagorodnicia Ta" nu „blogorodniciiată". Nu „cosmeni" (p. 273), ci „cormei", „curmeiu" (rimă cu: tei). „792", 1792 e numai pentru copie.

*

Procesul „secular" dintre satele Feldru şi Iad e presintat de d. Virgil Şotropa, în *Arhiva Someşană* pe 1930, no. 13. Anchetele de la 1760 aruncă o puternică lumină asupra vieţii din satele acestui colţ nord-estic al Ardealului (se vorbeşte de casă cumpărată „cu adalmaş"). D. Iuliu Moisil dă cîteva pagini despre moartea lui Coşbuc († 9 Maiu 1918). A murit odată cu vestea încheierii tristei păci din Bucureşti. Se relevează ce e pe un ms. din 1805 al soldaţilor romîni trimeşi contra Austriei. Şi note despre 1848.

*

www.dacoromanica.ro

D Iulian Marţian reproduce paginile, de cea mai mare importanţă, în care autorul lucrării anonime *Zur Geschichte des ungarischen Freiheitkampfes* (Cassel 1852) zugrăveşte adunarea de la 3 Maiu 1848 la Blaj. Autorul rîde de portul „antediluvian" al Romînilor, „de o brutalitate animalică". Pribegii de la noi pregătesc „masele". Şaguna e cel mai frumos din cei de faţă. Lîngă el Lemeny apare bătrîn şi smerit. Apare şi Vasile Nopcea, prefect la Inidoara, care, tratat de „Valah", se bătuse în duel cu Ladislas Barcsay.

Trupa austriacă stă de-o parte. Oratorii sînt călduroşi, publicul „apatic şi uluit". Bărnuţ e presintat ca fiind „cu exterior comun şi neîngrijit". Cînd întreabă, ţine mînile pîlnie Ţeranii răspund: „aşa". Se dă mare loc discursului unuia care cere liberarea studentului Micşa.

*

In *Analele Brăilei,* I, 4-6, note de d. Gh. T. Marinescu despre „Brăila Veche" (planşe de Raffet; un plan austriac din 1879; o largă şi interesantă sintesă). Mărturii de călători despre Brăila le adună dd. Mih. Popescu şi Gh. T. Marinescu. D. Nicolae C. Istrati explică felul dublu cum apare Brăila în harta lui Broniovius din 1595. Din Arhivele Statului se desfac ştiri nouă despre dascălul brăilean Ioan Penescu. Tot de d. Marinescu o notă despre ziarul *Mercur,* din Brăila (1839-41).

In n-l I din anul a doilea d. I. C. Filitti publică un lung studiu despre „Primii ani de organisare ai Brăilei, după eliberarea de supt Turci" (şi material inedit; de notat: moşia Şcheaua). Din Arhivele Statului d. Ioan Vîrtosu scoate ştiri despre întăii doctori brăileni: Fabriciu, Tavernier, Hepites şi Iorgandopulo. Intre documente, unul din 1633 pomenind pe negustorul brăilean Badea, căruia Matei Basarab îi dă „moşia Iaşul din judeţul Brăila" (p. 54). O hotarnică din 1808 a raielei (p. 55): nume româneşti numai: Carabăţul, Tunşii, Scorţarul, Tîmpul, Cuptoare.

*

Note despre influenţa italiană asupra romantismului frances, de M. Brahmer, în *Bulletin international de l'Académie polonaise des Sciences et des lettres,* 1929, n-le 7-10.

Tot acolo, pp. 212-3, d. K. Dobrowolski se ocupă de „vechea

www.dacoromanica.ro

civilisaţie populară în Polonia Mică" : e balcanic ceaunul spînzurat de tavan şi românesc *cárek-ţarc*.

D. E. Kipa vorbeşte de francmasoneria în Polonia. Acelaşi presintă corespondenţa lui von Gentz, informatorul Fanarioţilor noştri, cu contesa Wrbna şi princesa Jablonowska, în 1807 şi anii următori.

De d. Konopoczynski ştiri despre războiul confederaţiilor de la Bar (1768-1772).

De d. M. Malecki un studiu asupra dialectelor slave din Istria (e vorba şi de Morlaci, de Cici).

•

Luminoase pagini despre felul cum trebuie predată istoria le publică d. Rafael Altamira, în *Bulletin of the International Committee of historical sciences* pe Iunie 1830. D. Lhéritier cercetează felul cum istoria bizantină se presintă în manualele de învăţămînt secundar din Franţa. Cu plăcere se cetesc formulări ca aceasta: „avant le XIII-e siècle la civilisation était à l'Orient et même à l'Extrême Orient, c'était nous qui étions les Barbares, nos premiers rois étaient des roitelets infimes auprès des potentats d'Orient" (p. 680). Se arată că „Imperiul bizantin era centrul istoriei" (p. 684). Se insistă asupra „unităţii incontestabile a istoriei Orientului, care nu se schimbă decît în aparenţă" (p. 685). Tot aşa asupra unităţii teoretice a Imperiului, care *n'a perit în Occident (ibid.)*. Se recunoaşte caracterul de *talasocratie* al Imperiului bizantin (p. 686). O bibliografie a istoriei Ungariei de d. Em. Lukinich pe p. 697 şi urm.

•

O foarte bună compilaţie, după lucrări în mare parte franceze, e cartea d-lui Al. I. Alexandrescu, *Originile civilisaţiei*, (Bucureşti 1930), carte de preistorie generală.

•

In materie de biblioteci, un raport de la începutul secolului al XIX-lea arată că la Trieste negustorii şi meşterii nu caută cultura, care „nu stă în cursul schimbului, nici într'un cîştig de cinzeci la sută", ceilalţi se ieau după dînşii sau cetesc în casă. „Este şi o clasă de persoane care (nu are aproa-

www.dacoromanica.ro

pe nimic de făcut toată ziua, dar această clasă, cum se ştie, e prea înamorată de deliciosul far niente" (*Archeografo Triestino*, seria 3, XV, p. 199).

•

Asupra elementului roman în Istria şi Dalmaţia a se vedea *Voyage pittoresque et historique*, ilustrat, al lui Lavallée (Paris 1802).

•

In *Archeografo triestino*, seria 3, vol. XV, d. Attilio Degrassi se ocupă de limitele teritoriului Iapygilor iliri.

•

Cartea d-lui Jacques Ancel („cu colaboraţia d-lui Henri Calvet"), *Histoire contemporaine* (Paris, Delagrave) e un manual cu totul nou, plin de idei şi de puncte de vedere personale, adevărat manifest didactic al unei generaţii deprinse a gîndi altfel. Volumul II (1848-1930), splendid ilustrat, cu figuri inedite, a apărut dăunăzi. Se dau şi versuri de Asachi şi Eminescu, bine caracterisat.

•

In cartea d-lui Sebastian Stanca, *Episcopia ortodoxă română a Vadului, Feleacului şi Clujului (1919-1929)*, Cluj, 1930, se află şi ştiri despre vechile fundaţii episcopale din Vad şi Feleac (cred că „Cernea" de la pagina 7 era un nemeş: Cernai). Mai mult, firește, despre noua episcopie a Clujului.

•

In broşura d-lui de Guichen, *Les relations russo-allemandes du XVIII-e siècle à 1870* (Saint-Amand [1930]) se vorbeşte de politica prusiană faţă de Polonia. Era vorba, supt Directoriul frances, de posibilitatea unor intrigi ruseşti în Ardeal (p. 23). Multe extrase, puţin disparate, din corespondenţe diplomatice inedite. La 1851, Ţarul apare reconciliat cu Francisc-Iosef (p. 41). Asupra alegerii lui Cuza ştiri englese pe paginile 49-50. Austria e contra acestei alegeri, Prusia, legată de Rusia, pentru. Buol ministrul austriac, înfăţişa actul Unirii ca „o uniune republicană" (p. 51), „En effet, ajoutait-il, si l'on crée un royaume de Roumanie indépendant, toute la Bessarabie, dont la population est roumaine de sang et de langue, tendra à s'annexer à ses frères roumains, sous un souverain indépendant" (p. 51).

•

www.dacoromanica.ro

In *L'Europa centrale*, IV, 36, pp. 66-7, d. Ilie Borşac presintă, după manuscris, o ambasadă rusească la Paris în 1654. Ea se plîngea de Poloni. Eticheta a fost întreruptă de o teribilă beţivănie.

*

Idei generale nouă în discursul păr. episcop Teutsch despre luptele Saşilor pentru vechea lor autonomie, publicat în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N. F.*, XLV, 3. Atacuri contra noului regim românesc, p. 365 şi urm. I se pare autorului că şi supt regimul maghiar era mai bine. Saşii ar fi „asediaţi" şi în pericol de capitulare. E, de sigur, o exagerare. Note despre Stephan Ludwig Roth, de d. Otto Folberth, urmează.

*

In broşura populară *Posada 1330, 9-12 Noembrie* (Bucureşti 1930), d. N. A. Constantinescu, pledează pentru invasiunea lui Carol-Robert prin Severin, în locul coborîrii din munte. Ni se pare că e greu să se admită un aşa de lung drum printr'o ţară care, cum a dovedit-o îndată, putea să se apere. Menţiunea cronicii ungureşti e însă formală, pentru Severin. Sînt şi cîteva ilustraţii bine alese.

*

D. Constantin I. Balmuş dă la Paris un studiu adîncit despre stilul Sf. Augustin (*Étude sur le style de Saint Augustin*, Paris 1930). Se observă ce puţine sînt expresiile populare. In schimb mulţi termini greceşti. De un deosebit interes paragraful despre ritmul frasei.

*

In *Korrespondenzblatt* de la Sibiiu, Septembre-Octombre 1930, d. Herbert Schönebaum verbeşte despre presenţa la Saros-patak, lîngă Rákóczeşti, a marelui iniţiator pedagogic Comenius. El voise să facă aici o „şcoală pansofică". De la această petrecere a lui în Ardeal a rămas aşa-numita „Agenda Patakina" şi ideia unei „schola ludus". Se gîndia şi la o cruciată în legătură cu planul, mai vechiu, al călugărului parisian Emeric Cruce (p. 177).

*

D. Marin Lişcu publică un studiu despre limba filosofică a lui Cicerone (*Étude sur la langue de la philosophie morale chez Cicéron*, Paris 1930). **N. I.**

---

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 100 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro